

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG‘LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
TIBBIY TA‘LIMNI RIVOJLANTIRISH MARKAZI
TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI**

**MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI
IJTIMOIY-SIYOSIY JARAYONLAR**

Tibbiyot oliy ta‘lim muassasalari 1 bosqich talabalari uchun

O‘QUV-USLUBIY QO‘LLANMA

TOSHKENT- 2021

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOG'LIQNI SAQLASH VAZIRLIGI
TIBBIY TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH MARKAZI
TOSHKENT TIBBIYOT AKADEMIYASI

“TASDIQLAYMAN”

O'z R SSV Fan va ta'lim
boshqarmasi boshlig'i

A.T. Maxmudov

2021 y "29" *noyabr*

№10 bayonnoma

“KELISHILDI”

O'z R SSVning Tibbiy
ta'limni rivojlantirish
markazi direktori

N.R. Yangiyeva

2021 y "15" *noyabr*

№10 bayonnoma

MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA
O'ZBEKISTONDAGI IJTIMOIIY-SIYOSIIY JARAYONLAR

Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari I kurs talabalari uchun
o'quv-uslubiy qo'llanma

Toshkent - 2021

Sh.A.Iskandarov // “Mustaqillikka erishish arafasida o‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” O‘quv-uslubiy qo‘llanma / “TIBBIYOT NASHRIYOTI MATBAA UYI” MCHJ – Toshkent: 2021.- 52 b.

Tuzuvchi:

Sh.A.Iskandarov -Toshkent tibbiyot akademiyasi “Ijtimoiy fanlar” kafedrasida dotsent

Taqrizchilar:

D. T. Norqulov - Toshkent tibbiyot akademiyasi Ijtimoiy fanlar kafedrasida professor

X.S.Jumanazarov - O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti ilmiy xodimi tarix fanlari bo‘yicha PhD

O‘quv-uslubiy qo‘llanma Toshkent tibbiyot akademiyasi Ilmiy Uslubiy Kengashida ko‘rib chiqilgan.

“_12_”_11_ 2021 yil

2 - son majlis bayonnomasi

O‘quv-uslubiy qo‘llanma Toshkent tibbiyot akademiyasi Ilmiy Kengashi tomonidan tasdiqlangan.

“_24_”_12_ 2021 yil

4 - son majlis bayonnomasi

OTM kengash kotibi t.f.d., professor _____ Ismailova G.A.

© **Sh.A.Iskandarov**

© “**TIBBIYOT NASHRIYOTI MATBAA UYI**”, 2021

MUNDARIJA

KIRISH	6
I-BOB. “MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI IJTIMOY-SIYOSIY JARAYONLAR” MAVZUSINI O‘QITISHNING NAZARIY MASALALARI	8
1.1. O‘zbekistonning eng yangi tarixi fani taraqqiyotining ustivor yo‘nalishlari.	8
1.2. “Mustaqillikka erishish arafasida o‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusini o‘qitishda pedagogik texnologiyalarni o‘rni.....	11
II-BOB. “MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI IJTIMOY-SIYOSIY JARAYONLAR” MAVZUSINI O‘QUV MODULI ISHLANMASI	15
2.1. “Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusi bo‘yicha ma’ruza matni	15
2.2. “Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusi yuzasidan taqdimot.	33
2.3. “Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusi yuzasidan testlar	42
2.4. GLOSSARIY.....	45
XULOSA	48
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI	50

KIRISH

O‘zbekistonning eng yangi tarixini yoritishda va o‘rganishda milliy g‘oya, fuqarolik jamiyati, sotsiologiya kabi fanlarda olib borgan tadqiqot ishlarining ahamiyati juda kattadir. So‘nggi yillar ichida jahonni shu jumladan O‘zbekistonning yangi tarixini o‘rganish bo‘yicha turli hududlarida ko‘plab yirik ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda, natijasida bir qator, muhim ma‘lumotlar to‘plandi. Olimlar tomonidan O‘zbekiston tarixini yangi davrni boshlanishi haqidagi bilimlarni kengaytiradi. Mazkur manba va ashyolar jahon tarixining qadimgi davr siyosiy-iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy jarayonlari haqida to‘laroq tasavvurlar hosil qilish imkonini beradi.

Talabalar Vatan tarixining ushbu davrga qadar bosib o‘tilgan o‘tmish shundan dalolat beradiki, istiqlol uchun kurash hamma vaqt O‘zbekistonda bir-biridan mustaqil ikki yo‘nalishda olib borilgan. Birinchisi. diniy-islomiy yo‘nalishda bo‘lsa, ikkinchisi umumma'rifiy-siyosiy va demokratik yo‘nalishdadir. Bu har ikkala yo‘nalishning umummushtarak maqsad yo‘lida mustaqillik uchun kurashda birlashib harakat qilmaganligi, ko‘p hollarda esa ikkinchi darajali muammo va masalalar atrofida kelisholmasdan biri-birini inkor etib kelganligi har ikkala yo‘nalishning ham zaif tomonlaridan bo‘lib, undan mustamlakachi kuchlar ustalik bilan foydalanganlar. 80-yillarda ham bu jaravonda aytarlik o‘zgarishlar bo‘lgan emas.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyayev “O‘zbekistonning eng yangi tarixi va biz erishgan olam-shumul yutuqlar mard va matonatli xalqimiz har qanday qiyinchilik, to‘siq va sinovlarni o‘z kuchi va irodasi bilan yengib o‘tishga qodir, deb baralla aytishga to‘la asos beradi¹.

Bu borada O‘zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan qator qonun va dasturlar ishlab chiqilib hayotga tadbiiq etilmoqda. Ushbu birituv malaka ishida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 27 iyuldagi “O‘zR FA Tarix instituti faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida” gi, O‘zbekiston Respublikasi Qonunlari, 2010 yil 7 oktyabrda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan “2010-2020 yillarda nomoddiy madaniy meros ob’ektlarini muhofaza qilish, asrash, targ‘ib qilish va ulardan foydalanish Davlat dasturini qabul qilish to‘g‘risida” gi Qarori va boshqalar muhim ahamiyat kasb etadi.

Normativ hujjatlar bilan amalga kiritilgan o‘quv dasturi, O‘zbekistonning eng yangi tarixi fanining nazariy va amaliy muammolari, tarixi fanini o‘qitishdagi innovatsiyalar, o‘quv dasturi, ma‘ruza matnlari, o‘zbekiston tarixi fanidan tayyorlanayotgan keyslar, amaliy topshiriqlar, nazorat savollari asosida yoritib berilgan.

¹. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz T. O‘zbekiston 2016. 7-Bet

Ta'lim va tarbiya jarayonlarini tashkiliy-huquqiy hujjatlarini va ular asosida ishlab chiqiladigan lokal hujjatlarni har tomonlama nazariy va amaliy jihatdan o'rganish va tahlil etishni dolzarbligidan dalolat beradi.

“O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fanini O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning ajralmas qismi mavzusi o‘qitishning nazariy va amaliy masalalarini tadqiq etish hamda o‘qitishni takomillashtirishda pedagogik texnologiyalarni o‘rni va ahamiyati bo‘yicha xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

“O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fani O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning ajralmas qismi mavzusi taraqqiyotining ustuvor yo‘nalishlarini nazariy va amaliy tahlil qilish;

Ikkinchidan, “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fanini O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning ajralmas qismi mavzusi o‘qitishda innovatsion ta'lim texnologiyalari va ilg‘or xorijiy tajribalardan foydalanish yo‘llarini yoritish;

Uchinchidan, “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fani O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning ajralmas qismi mavzusi o‘quv dasturi mazmun mohiyatini ochib berish;

To‘rtinchidan, “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fanini O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning ajralmas qismi mavzusi o‘qitishni yanada takomillashtirish yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Oliy ta'lim muassasalarida o‘qitilayotgan “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fani ‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning ajralmas qismi mavzusi sohasidagi nazariy masalalar va tashkiliy xarakterga ega bo‘lgan xujjatlarni o‘rganish tashkil etadi.

Oliy ta'lim muassasalarida “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fanining Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning mavzusi mazmun mohiyatini o‘qitishda pedagogik texnologiyalarni o‘rni. Shu bilan belgilanadiki, tadqiqot natijasida olingan xulosalar “O‘zbekistonning eng yangi tarixi” fani Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning mavzusi bo‘yicha tashkiliy xarakterga ega bo‘lgan hujjatlarni ishlab chiqish uchun amaliy dastur bo‘lishi mumkin. Olingan xulosa va bildirilgan takliflardan bakalavr ta'lim muassasalari faoliyatida, mazkur fanni o‘qitishda va takomillashtirishda foydalanish mumkin.

I-BOB. “MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI IJTIMOY-SIYOSIY JARAYONLAR” MAVZUSINI O‘QITISHNING NAZARIY MASALALARI

1.1. O‘zbekistonning eng yangi tarixi fani taraqqiyotining ustivor yo‘nalishlari

Mustaqil Respublikamizning ijtimoiy fanlar sohasi olimlari oldida xalqimiz tarixini haqqoniy va to‘laqonli o‘rganish masalasi dolzarb vazifa sifatida turibdi. Bu haqda O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A. Karimov mamlakatimizning yetakchi tarixchi olimlari bilan o‘tkazgan uchrashuvida va boshqa mazkur soha bilan bog‘liq yig‘ilishlarda bir necha marta ta‘kidlab o‘tgan². Tarixdan ma‘lumki, O‘zbekiston hududida azaldan turli xalqlar va millatlar uchun yagona umumiy makon bo‘lgan. Muhtaram Prezidentimiz ta‘kidlaganidek, «Bizning qadimiy va saxovatli zaminimizda ko‘p asrlar davomida turli millat va elat, madaniyat va din vakillari tinch-totuv yashab kelgan. Mehmondo‘stlik, ezgulik, qalb saxovati va tom ma‘nodagi bag‘rikenglik bizning xalqimizga doim xos bo‘lgan va uning mentaliteti asosini tashkil etadi»³.

Shuningdek, bu vazifalar O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qator Qarorlarida ham o‘z aksini topgan⁴. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev Milliy davlatchiligimiz, g‘urur-iftixorimiz timsoli bo‘lgan bu ulug‘ zotning xalqimiz, Vatanimiz oldidagi tarixiy xizmatlarini baholashning o‘zi qiyin. Mustaqillik yillarida buyuk ajdodimizning xotirasini tiklash borasida qanday katta ishlar amalga oshirilganini barchangiz albatta yaxshi bilasiz⁵.

Birinchi Prezidentimiz I.A. Karimov e‘tirof etganidek: “Bizning qadimiy va go‘zal diyorumiz nafaqat Sharq, balki jahon sivilizatsiyasi beshiklaridan biri bo‘lganini xalqaro jamoatchilik tan olmoqda va e‘tirof etmoqda. Bu ko‘hna tuproqda milodgacha bo‘lgan davrda va undan keyin qurilgan murakkab suv inshootlari, hali-hanuz o‘zining ko‘rku tarovatini saqlab kelayotgan osori atiqalarimiz qadim-qadimdan o‘lkamizda dehqonchilik va hunarmandchilik madaniyati, me‘morchilik va shaharsozlik san‘ati yuksak darajada rivojlanganidan

² Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q // Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz. 7-jild. T., O‘zbekiston, 1999. B. 128-132; Karimov I.A. Ozod va obod, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. 8-jild. T., 2000. B. 430, 448, 467, 476; Karimov I.A. Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar // Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas‘ulmiz. 9-jild. T., 2000. B. 201-205; Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. T., 2008.

³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Respublika baynalmilal madaniyat markazi tashkil etilganining 25 yilligiga bag‘ishlangan uchrashuvdagi nutqi. // «Xalq so‘zi», 2017 yil, 25 yanvar.

⁴ “O‘zbekistonning Yangi tarixini tayyorlash va nashr etish to‘g‘risida”gi O‘zR Vazirlar Mahkamasining Qarori // Xalq so‘zi, 17 dekabr 1996 yil; “O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida”gi O‘zR Vazirlar Mahkamasining Qarori // Xalq so‘zi, 27 iyun 1998 yil.

⁵ Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. “O‘zbekiston”, 2017. B. 309.

dalolat beradi”⁶. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev tomonidan bugun uchrashuvimizda odat bo‘lib qolgan an’anaga ko‘ra, men avvalo qoraqalpoq xalqining betakror tabiati, qadimiy tarixi va boy madaniyati haqida, bu elga xos go‘zal insoniy fazilatlar haqida fikr yuritishim kerak edi⁷.

XXI asr O‘zbekistonda madaniyat, iqtisodiyot, fan va texnika, ijtimoiy-siyosiy innovatsiyalar asri sifatida boshlandi va ana shunday sharoitda barkamol shaxs, yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy zaruratga aylandi. Bu zarurat Kadrlar tayyorlash milliy dasturida belgilangan “ta’lim oluvchilarning ma’naviy va axloqiy fazilatlarini rivojlantirish” masalasiga e’tibor qaratishni talab etdi.

Ushbu fanni o‘qitish ta’lim-tarbiya birligiga asoslanib, o‘sib kelayotgan yosh avlodda siyosiy, g‘oyaviy, ma’naviy-axloqiy, jismoniy fazilatlarini, yuksak ong va madaniyatni shakllantiradi. Demak, yosh avlod, bo‘lajak mutaxassislarining, umuman, millatning qanday siyosiy, g‘oyaviy, axloqiy, g‘oyaviy tamoyillar asosida yashashi va mehnat qilishi bugungi kunda yurtimizda amalga oshirilayotgan uzluksiz ta’lim-tarbiya tizimi samaradorligiga bevosita bog‘liq.

Mamlakatimizda hukm surayotgan tinchlik va barqarorlik, mehr-oqibat muhitini asrash, mustaqillikning qadriga yetish, Vatan taraqqiyoti uchun daxldorlik tuyg‘usini anglash, har qanday xavf-xatar va tahdidlarning oldini olishda gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlarning o‘qitilishini puxta o‘ylangan tizim asosida tashkil etish va ularning ta’sirchanligini keskin kuchaytirishni bugun boshimizdan kechirayotgan hayotning o‘zi taqozo etmoqda. Shunday ekan, bu jarayon o‘ta aniq maqsad va vazifalarni belgilash asosida amalga oshirilmog‘i zarur.

Mazkur vazifalarni amalga oshirishda O‘zbekiston tarixi fani sohasidagi eng so‘nggi yutuqlar hamda ilmiy yangiliklarga tayangan holda mavjud holatni ilmiy-nazariy o‘rganish, mazmunan boyitish, takomillashtirish hamda islohotlar talablariga to‘la javob beradigan darajaga keltirish tamoyillariga asoslanish zarur. Tizimning muvaffaqiyati fanlarning o‘qitilish sifati, fanlar o‘rtasidagi o‘zaro integratsiya, “uzluksiz tarbiya ob’ekti va sub’ekti” bo‘lgan talabalarning kamoloti, ongu tafakkurini yuksaltirishga qaratilgan ta’lim-tarbiya jarayonining samarali tashkil etilishiga bog‘liq.

Shu nuqtai nazardan, bugungi kunda yoshlarning dunyoqarashini boyitish, ularda Vatanga sadoqat, uning taraqqiyotiga daxldorlik hissi, milliy g‘ururni shakllantirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida kamol toptirish, hozirgi zamondagi keskin intellektual-ma’naviy raqobatga javob bera oladigan, mustaqil qarorlar qabul qilishga qodir bo‘lgan yuksak malakali mutaxassislar etib

⁶ Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. T., 2008. B. 30.

⁷ Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. “O‘zbekiston”, 2017. B. 206.

tarbiyalash oliy ta'lim tizimida o'qitilayotgan gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev o'zining qadimiy tarixi mobaynida ko'p sinov va mashaqqatlardan o'tgan, hayotning ma'nosi, insonning qadr-qimmatini yaxshi anglaydigan Xorazm ahli bu siyosiy jarayonda o'zining siyosiy yetukligini, faol grajdanlik pozitsiyasini namoyish etadi, deb ishonaman⁸.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch" asarida, ilgari surilgan konseptual fikr-g'oyalar, ilm-fan sohasida qo'lga kiritilayotgan yutuqlar gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar mazmunini yanada takomillashtirishni talab etadi.

O'tgan davr mobaynida oliy ta'lim tizimida o'zbekiston tarixi fanlarining me'yoriy hujjatlari, o'quv-uslubiy majmuasini takomillashtirish va ularni o'qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan ko'plab ishlar amalga oshirildi.

Bu ishlar kelgusida yana izchil davom ettiriladi. Fanlarni o'qitishda uzviylik va izchillikni ta'minlash, darslik va o'quv qo'llanmalarni takomillashtirish, ilm-fan sohasidagi yangiliklarni ularda aks ettirish, bugungi va istiqboldagi vazifalarni yoritish, mustaqil ta'lim, o'qitish jarayonida ilg'or pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish imkoniyatlari hisobga olinadi.

O'zbekiston tarixi fanini o'qitish borasida milliy va xorijiy tajribalarni o'rganish va qiyosiy tahlil qilish, fanlarning namunaviy o'quv dasturlarini takomillashtirish va ular asosida ma'ruza matnlari, yangi avlod o'quv adabiyotlari, elektron adabiyotlarni yaratish va ta'lim jarayoniga bosqichma-bosqich joriy etish ishlari amalga oshirilmoqda.

O'quv fani bo'yicha elektron o'quv vositalarining yaratilishi mazkur fanni o'qitishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatini yanada kengaytiradi. Bu o'z navbatida, talabalarning mazkur fan bo'yicha bilimlarni chuqur o'zlashtirishlarining asosiy omili bo'lib, ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini oshiradi.

Ayni shunday sa'y-harakatlar amalga oshirilishi ta'lim jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini keng tadbiq etishni yanada jadallashtirish, professor-o'qituvchilarni ilg'or pedagogik bilimlar va texnologiyalar bilan qurollantirish, ularning mahoratini oshirish, xorijiy oliy ta'lim muassasalari tajribasini chuqur o'rganish hamda ulardagi samarali usul va vositalarni milliy ta'lim tizimimizga joriy etish imkonini yaratadi.

⁸. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. "O'zbekiston", 2017. B. 249.

1.2. “Mustaqillikka erishish arafasida o‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusini o‘qitishda pedagogik texnologiyalarni o‘rni.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri bozor iqtisodiyoti qonuniyatlariga asoslangan yangi iqtisodiy munosabatlarni vujudga keltirish va ularni izchil huquqiy tartibga solishga qaratilgan qonunchilik bazasini yaratish hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta’kidlaganidek, “Yurtimizda o‘tgan yillar davomida bozor iqtisodiyoti sohasidagi o‘zgarishlarning ishonchli qonunchilik bazasini shakllantirish borasida amalga oshirilgan ulkan ishlar hech kimga sir emas, albatta. Bularning barchasini e’tirof etgan holda, mavjud qonunlarimizning ko‘pchiligini ularni qo‘llash amaliyoti va mamlakatimizda bozor munosabatlarini rivojlanishining hozirgi davrdagi yangi real holatidan kelib chiqib, jiddiy qayta ko‘rib chiqish zarur”.⁹ Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev o‘z fikrlarida Markaziy Osiyo hududidagi yirik qadimiy davlatlar ya’ni Baktriya, Kushon kabi kuhna davlatlar tarixi, Dalvarzintepa, Kampirtepa, Zartepa qal’asi singari noyob yodgorliklar bu yerda qadim zamonlarda ham yuksak taraqqiyot mavjud bo‘lganini isbotlaydi¹⁰.

Ma’lumki mamlakatimiz oliy ta’lim muassasalarida “O‘zbekiston tarixi” fanini o‘qitish jarayonida innovatsiyalar va ilg‘or xorijiy tajribalarni qo‘llash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Avvalo fandagi yangilik nima? Fandagi innovatsiya nima? degan savollarga javob berish lozim. Bugungi kunda amaliyotda yangilik va innovatsiya so‘zlari o‘rtasida farqlar mavjud. Yangilik bu fandagi eng so‘nggi yutuqlar, bilimlar, usullar hisoblanadi. Ushbu yutuqlar, bilimlar, usullar amalda qo‘llanilishi bilan innovatsiyaga aylanadi.

“O‘zbekiston tarixi” fanini o‘qitishda bugungi kunda rivojlangan xorijiy mamlakatlarda quyidagi innovatsiyalar va ta’lim texnologiyalari qo‘llanilmoqda.

Pedagogik texnologiyalar.

1. Kichik guruhlarda ishlash.
2. Aqliy hujum.
3. Rolli o‘yinlar.
4. O‘z pozitsiyasini egallash.
5. Diskussiya.
6. Debatlar va hokozolar.

⁹ Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo‘shma majlisidagi ma’ruza // -T.: Xalq so‘zi, 2010 yil 13 noyabr.

¹⁰ Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. “O‘zbekiston”, 2017. B. 277.

Pedagogik texnologiyalar talabalarning faol hayotiy munosabatlarini shakllantirishga qaratilgan. Ularga o‘quv jarayonidagi yangi shakldagi interaktiv usullar kiradi. Talabalar dars jarayonida mavzuni o‘zlashtirish uchun doira shaklida o‘tiradilar.

Gumanitar ta’lim tizimiga mediatsiyaga kirish texnologiyasini kiritish mumkin. Talabalarga vujudga kelgan nizolarni neytral vositachi - Mediator ishtirokida tinch yo‘l bilan hal etishni o‘rgatish. Bu holatda talabalar insonlarga beg‘araz yordam berishning o‘ta muhim tartib va vazifa ekanligini tushunib yetadilar. Bu texnologiya bugungi kunda rivojlangan horijiy mamlakatlarning jumladan, Amerika Qo‘shma shtatlari, Germaniya, Yaponiya va Rossiya davlatlarining oliy ta’lim muassasalarida ta’lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda keng qo‘llanilmoqda.

Ijtimoiy-gumanitar ta’limni hozirgi zamon tizimi pedagog xodimlarga an’anaviy va innovatsion ta’lim texnologiyalarini amaliyotda optimal yechimini topishga imkon yaratadi.

XXI asrda O‘zbekiston ta’lim tizimini isloh qilish va takomillashtirish ustivor vazifalardan biridir. Bu esa, o‘z navbatida professor-o‘qituvchilarimiz zimmasiga tegishli o‘quv fanlari bo‘yicha o‘quv adabiyotlarini hozirgi davr talabi va ilm-fanning so‘nggi yutuqlarini hisobga olgan holda yangilab borish, ta’lim jarayoniga innovatsiya va ta’lim texnologiyalarini joriy etishni taqozo etmoqda.

Bugungi kunda amaliyotda yangilik va innovatsiya so‘zlari o‘rtasida farqlar mavjud. Yangilik bu fandagi eng so‘nggi yutuqlar, bilimlar, usullar hisoblanadi. Ushbu yutuqlar, bilimlar, usullar amalda qo‘llanilishi bilan innovatsiyaga aylanadi. Innovatsion texnologiyalar talabalarning faol hayotiy munosabatlarini shakllantirishga qaratilgan. Ularga o‘quv jarayonidagi yangi shakldagi interaktiv usullar kiradi. Talabalar dars jarayonida mavzuni o‘zlashtirish uchun tavsiya etiladigan interfaol metodlardan yana biri FSMU texnologiyasidir.

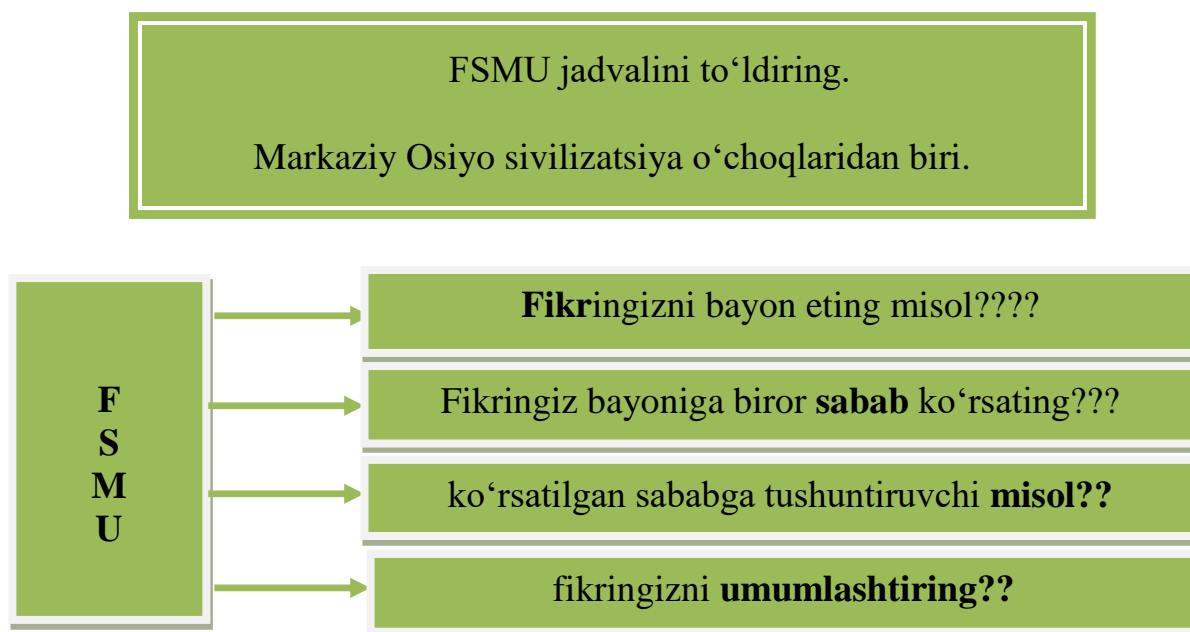
Ushbu texnologiya munozarali masalalarni hal etishda, bahs-munozaralar o‘tkazishda (yoki o‘quv-seminar yakunida talabalarning o‘quv mashg‘ulotlari hamda o‘tilgan mavzu va bo‘limdagi ba’zi mavzular, muammolarga nisbatan fikrlarini bilish maqsadida) qo‘llanilishi mumkin. Bu texnologiya talabalarni o‘z fikrini himoya qilishga hamda o‘z fikrini boshqalarga o‘tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan birga bilimlarni tahlil etishga va egallanganlik darajasini aniqlashga, baholashga hamda bahslashishga o‘rgatadi.

Texnologiyaning maqsadi: ushbu texnologiya talabalarni tarqatilgan oddiy qog‘ozga o‘z fikrlarini aniq va qisqa holatda ifoda etib, tasdiqlovchi dalillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi.

O‘quv mashg‘ulotini o‘tkazish tartibi:

- o‘qituvchi har bir talabaga FSMU texnologiyasining to‘rt bosqichi yozilgan qog‘oz varaqlarini tarqatadi va yakka tartibda ularni to‘ldirishni iltimos qiladi;
- o‘qituvchi talabalar bilan bahs mavzusini belgilab oladi;
- yakka tartibdagi ish tugagach, talabalar kichik guruhlariga ajratiladi va o‘qituvchi kichik guruhlariga FSMU texnologiyasining to‘rt bosqichi yozilgan katta qog‘oz varaqlarini tarqatadi;
- kichik guruhlarning har bir a‘zosi berilgan tarqatma materiallarda yakka tartibda yozilgan fikr va dalillarni katta farmatda umumlashtirgan holda to‘rt bosqich bo‘yicha yozishlarini taklif etadi;
- o‘qituvchi kichik guruhlarning yozgan fikrlarini jamoa o‘rtasida himoya qilishlarini so‘raydi;
- mashg‘ulot o‘qituvchi tomonidan muammo bo‘yicha bildirilgan fikrlarni umumlashtirish bilan yakunlanadi.

Tarqatma materialning taxminiy nusxasi

Insert texnologiyasi

Insert texnologiyasini qo‘llash uchun dastlab o‘quvchilarga ma‘ruza matni bilan tanishib chiqish vazifasi yuklatiladi. Matnni o‘qish uchun o‘qituvchi mavzu mazmuni ko‘lamidan kelib chiqqan holda reglament belgilaydi. So‘ngra jadval asosida mavzu yuzasidan o‘quvchilar jadval qatorlarini quyidagi belgilarni qo‘yib chiqishni topshiradi

Инсерт жадвали			
V Мен билган маълумотлар га мос	+ Мен учун янги маълумот	– Мен билган маълумотга зид	? Мен учун тушунарсиз ёки маълумотни аниқлашда тўлдириш талаб этилади
			10

Belgilar quyidagi ma'nolarni anglatadi:

- (√) - Bilaman.
- (+) - Men uchun yangi ma'lumot.
- (-) - Men bilgan ma'lumotni inkor qiladi.
- (?) – Noaniq, mavxum (qo'shimcha aniqlikni talab qiladigan) ma'lumot.

Demak, samarali innovatsion metodlardan yana biri kichik guruhlarda ishlash hisoblanadi. Kichik guruhlarda interfaol metodlarni qo'llash ko'proq samara beradi.

Bunda:

- alohida e'tibor seminar, amaliy mashg'ulotlarda ishlashga qiyin moslashadigan o'quvchilarga beriladi. Guruh soni besh kishidan oshmasligi lozim;
- guruh faoliyati o'qituvchi tomonidan nazorat qilinadi, ko'nikmalar aniqlanadi;
- barcha fikrlar e'tiborga olinadi;
- boshqalarning fikri hurmat qilinadi;
- hamkorlik ustuvorlik qilishi lozim.

Bu metod quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- talabalar qay darajada bilim va ko'nikmalarga ega ekanliklari aniqlanadi;
- kichik guruhlarda ishlash talablariga qat'iy amal qilinadi;
- bir-birini hurmat qilish;
- ta'limning ijtimoiy jihatlari e'tiborda bo'ladi va boshqalar.

Bunda pedagog:

- mashg'ulot maqsadini aniq tushuntiradi;
- jamoaning psixologik xususiyatlarini hisobga oladi;
- qo'llayotgan metodlarni o'zi puxta bilishi shart;
- eng asosiysi, pedagog muomala madaniyatiga e'tiborini qaratishi lozim.

Ta'lim-tarbiya jarayonida psixologik-pedagogik aql-zakovat, kasb qobiliyati, pedagogik texnika uchligi pedagogning faoliyatida o'ta muhim ahamiyatga ega.

II-BOB. “MUSTAQILLIKKA ERISHISH ARAFASIDA O‘ZBEKISTONDAGI IJTIMOYIY-SIYOSIY JARAYONLAR” MAVZUSINI O‘QUV MODULI ISHLANMASI

2.1. “Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusi bo‘yicha ma’ruza matni

O‘zbek xalqining milliy ozodlik kurashi 30-yillarning o‘rtalariga kelib sovetlar saltanati kuchlari tomonidan shafqatsizlarcha bostirilgan bo‘lsada, xalqimizning qalbida, uning ongi shuurida istiqlol uchun, mustaqillik uchun mustamlakachi. kelgindi zolimlarga qarshi kurash g‘oyasi zarracha bo‘lsada so‘ngan emas. Bu kurash dahshatli jahon urushi yillari (1939-1945) da ham, urushdan keyingi davrda ham turli ko‘rinish, shakl va usullarda, goh ochiqchasiga, goh yashirincha olib borildi. Ayniqsa bu kurash 80-yillarda o‘zining yangi bosqichiga kirdi.

Sovetlar va kommunistik firqa Islom diniga qarshi «din xalq uchun afyundir» degan qoidani asos qilib oldi, milliy qadriyatlarimizga qarshi tinimsiz kurashdi. I.B.Usmonxo‘jayev O‘zKP XXI syezdida hisobot ma‘ruzasida bunday degan edi: «Namangan viloyatida noxush diniy vaziyat hamon davom etib kelmoqda. Shu viloyatning shahar va rayonlarida ro‘yxatga olinmagan diniy birlashmalar qonunga xilof ravishda ish ko‘rib kelmoqda, o‘smirlar va ayollarga gruppaga-gruppa qilib diniy aqidalarni o‘rgatish faktlari aniqlandi. O‘zbekiston milliy mustaqilligi uchun kurashning ikkinchi yo‘nalishi - umumma'rifiy harakat, siyosiy va demokratik erkinliklar uchun kurash tarafdorlaridir. Bu yo‘nalishning asosini O‘zbekiston ziyolilarining ilg‘or taraqqiyparvar so‘l qanoti tashkil etadi.

1989-yildan e‘tiboran O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov hokimiyat tepasiga kelgach, uning siyosiy jasorati va kuchli vatanparvarlik, millatparvarlik his-tuyg‘ulari tufayli bir qator ijobiy o‘zgarishlar ro‘yobga chiqarildi va bu mamlakatda vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy tanglikni ma‘lum darajada bo‘lsada yumshatdi. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi so‘zlari bu borada e‘tiborlidir: «Umuman, men birinchi kotib etib saylanganimda, O‘zbekiston xalqi ruhiy shikasta holatida edi. Demak, ishni ruhiyatni tuzatishdan boshlash kerak.

1989-yildan e‘tiboran O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov hokimiyat tepasiga kelgach, uning siyosiy jasorati va kuchli vatanparvarlik, millatparvarlik his-tuyg‘ulari tufayli bir qator ijobiy o‘zgarishlar ro‘yobga chiqarildi va bu mamlakatda vujudga kelgan ijtimoiy-siyosiy tanglikni ma‘lum darajada bo‘lsada yumshatdi. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov quyidagi so‘zlari bu borada e‘tiborlidir: «Umuman, men

birinchi kotib etib saylanganimda, O'zbekiston xalqi ruhiy shikasta holatida edi. Demak, ishni ruhiyatni tuzatishdan boshlash kerak.

Xalq - bu til, demak, qancha yillar mobaynida o'zbek tili o'z yerida ikkinchi toifadagi, iste'molchi uchun majburiy hisoblanmagan til bo'lib keldi, necha yillar davomida o'zbek rusning yonida o'zining tengsizligini, «katta og'a»ga qaramligini his etib keldi. Nima uchun bunga chidash kerak? Biz davlat tili to'g'risidagi qonunni qabul qildik, bu esa ko'z o'ngimizda o'zbeklarning milliy o'zini o'zi anglashini yaxshiladi»¹¹.

O'zbekiston Oliy Kengashi tomonidan 1989-yil, 21-oktabrda «O'zbekiston SSRning davlat tili haqida»gi Qonunning qabul qilinishi va o'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi mamlakatdagi barcha demokratik va vatanparvar kuchlarning uzoq yillardan beri orziqib kutgan tarixiy g'alabasi bo'ldi.

1989 yil 21-oktabrda qabul qilingan «O'zbekiston Respublikasining davlat tili haqida»gi Qonun xalqimiz milliy ongining rivojlanishida, mamlakat mustaqilligining mustahkamlanishida, madaniy merosning tiklanishi va jamiyatning ma'naviy yangilanishida muhim rol o'ynadi.

Qonunning o'zbek tiliga Davlat tili maqomini berish to'g'risidagi qoidalari keyinroq, 1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan bo'lib, bu ko'pchilik aholining, respublikada yashovchi barcha millat va elatlarning namoyandalari tomonidan ma'qullandi va qo'llab-quvvatlandi.

Davlat tili haqidagi Qonun qabul qilinganidan keyingi yillar mobaynida respublikada katta ish qilindi. O'zbek tilini davlat hokimi-yati va boshqaruv organlarida, sudlarda, davlat notarial idoralarida qo'llash to'g'risidagi moddalar ro'yobga chiqarildi. Xalq ta'limi, fan sohalarida, ommaviy axborot vositalarida tub o'zgarishlar amalga oshirildi. Ko'plab tarixiy nomlar tiklandi, atamalar milliy til asoslariga muvofiq yangilana boshlandi.

Paxta ishi

Qatag'onlikning navbatdagi yangi bosqichi 80-yillarga to'g'ri keldi. Bu qatag'onlik sovetlar hukumatining yana bir navbatdagi nayrangi bo'lib, «O'zbek ishi», «paxta ishi», «O'zbek mafiyasb», «qo'shib yozish» kabi izohli lug'atimizga mustamlakachilar tomonidan kiritilgan yangi so'zlar bilan bog'liq. «O'zbek ishi, - deb yozadi O'tkir Hoshimov - 30- va 50-yillardagi qatag'onlarning mantiqiy davomidir. Sovet siyosati har 10-15-yilda kalla olib turmasa ko'ngli joyiga tushmagan. To'g'ri, o'sha paytlar O'zbekistonda qo'shib yozishlar, poraxo'rliklar bo'lgan. Buni inkor qilmaymiz. Ammo bunday harakatlar butun sobiq Ittifoqda avj olgan edi. Unday bo'lsa, nima uchun markaz ayni O'zbekistonni tanladi, degan savol

¹¹ «Xalq so'zi», 1991 yil, 15 avgust.

tug'iladi. Buning sababi oddiy. Biz anchagina loqaydmiz, darrov qovusha qolmaymiz»¹².

Ha, juda adolatli va to'g'ri aytilgan gaplar. Aslida «O'zbek ishi» degani nima o'zi va qachon paydo bo'ldi. Bu «ish» aslida 80-yillarda O'zbekiston Davlat Xavfsizlik Qo'mitasi (DXQ)ning raisi bo'lib ishlagan Melkumov (millati arman) bilan O'zbekiston KP MQning birinchi kotibi Sh.Rashidov o'rtasidagi o'zaro kelishmovchiliklardan boshlangan. O'sha kezlarda Buxoro viloyati BXSS boshlig'i Muzaffarov va Buxoro shahar savdo idorasining direktori Qudratovlarning poraxo'rligiga taalluqli ma'lumotlar DXQda bo'lgan. Bu shaxslar Buxoro viloyati firqa qo'mitasining birinchi kotibi A.Karimov himoyasida bo'lgan va unga «oshirib» turishgan. A.Karimov esa o'z navbanda Sh.Rashidov bilan yaqin aloqada bo'lgan. Shu bois Melkumov va uning gumashtalari o'z oldilariga Muzaffarov va Qudratovni fosh qilish orqali A.Karimovga chiqish va so'ngra u orqali Sh.Rashidovni «nishonga» olishni mo'ljallab harakat qilganlar. 1983-yilda Buxoroda ilgaridan o'ylab rejalashtirilgan va amalga oshirilgan «operatsiya» tufayli Muzaffarov va Qudratovlar qamoqqa olindilar. Ular xalqqa ma'lum bo'lgan birinchi o'zbek millionerlari bo'lib chiqdi. Bu ish darhol Moskvaga oshirildi va markazda ana shu tariqa «o'zbek ishi» paydo bo'ldi.

SSSR Prokuraturasining tergov qismi boshlig'i G.P.Karakozov darhol tergov guruhi tuzib, unga boshqa bir armani - T.X.Gdlyanni rahbar qilib tayinladi. Tergovchilar guruhiga kiritilgan vakillarining deyarlik hammasi Gdlyan bilan yaqin va hamtovoq bo'lgan shaxslar edi.

«Paxta ishi», «qo'shib yozishlar» masalasi ham aslida 1983-yilda boshlangan. O'zKompartiya MQning XVI plenumi va unda Inomjon Usmonxo'jayevning Markazdan O'zbekistonga kadrlar bilan «yordam berish»ni so'rab qilgan murojaatidan so'ng bu ish avj oldi. O'zbekistonga yuzlab, minglab kadrlar yuborildi. Bu «kadrlar desanti» tarkibida o'zbek xalqi, turkiylar va musulmonlarga qalbida nafrat va shovinizm g'oyalari burqsib turgan jallod-fashistlar ko'p edi. Bular Anishev, Ogaryuk, Klepikov, Satin, Nesterenko, Buturlin, O.Gaydanov, E.Didorenko, Lyubimov, Ivanov, Galkin, Kartashyan va boshqalardir. «Paxta ishi» bo'yicha juda ko'p guruhlar tashkil qilindi. «Barcha Konstitutsiyaga ko'ra O'zbekiston suveren davlat sanalsa ham uning prokurori, respublika rahbariyati bilan maslahatlashilmagan holda SSSR Bosh prokurori tomonidan tayinlanardi».

Qisqa muddat ichida O'zbekiston SSR prokuraturasining eng yuqori, eng muhim lavozimlaridan tortib, oblast, rayon prokurorlarigacha Markazdan doimiy ishlashga yuborilgan vakillar bilan almashtirildi. O'zbekistonga tashlangan bu «sotsialistik desant»ning soni esa yuzdan ortiq edi.

¹² «O'zbekiston adabiyoti va san'ati», 1996 yil, 19 aprel.

1984-yilda O‘zbekiston SSR prokurori, uning muovinaridan uchtasi, eng katta boshqarmalarning boshliqlari lavozimlariga Markazdan kelgan odamlar qo‘yildi. Bu bilan cheklanilmasdan, asta-sekin oblast darajasidagi prokurorlar - Buxoro oblasti prokurori (Matyushov G.N) Samarqand oblasti prokurori (Yeremenko V.I.), Xorazm oblasti prokurori (Titarenko A.D.), Navoiy oblasti prokurori (Suxaryev A.P.) Surxandaryo oblasti prokurori (Jetkov V.M), Qoraqalpog‘iston ASSR prokurori (Donsov V.V.) va Toshkent shahar prokurori (Fillipenkov G.P) ham Moskva tomonidan yuborildi. Keyingi bosqichda esa rayon prokurorlari lavozimi ham «mehmonlar» uchun bo‘shatildi¹³.

Ana shunday «mehmonlar» Respublika Ichki ishlariga ham joylashtiriladi. O‘sha paytdagi Ichki ishlar vazirining o‘rinbosari general G‘afur Rahimovning dalillariga ko‘ra, vazirlik tarkibidagi 27 boshqarma va bo‘limdan bor-yo‘g‘i ikkitasinigina o‘zbek millatiga mansub kishilar boshqargan. U ham bo‘lsa, xo‘jalik va tibbiyot boshqarmalari edi¹⁴.

Mahalliy xalqning «xarakter va psixologiyasi»ni yaxshi bilgan jallodlar bu guruhlariga tub yerlik prokuror va tergovchilarni bosh qilib, ularga «yaxshi konsultatsiya»lar berdilar va shu tariqa o‘z sopini o‘zidan chiqardilar. Yuqori saviyada «maslahat va konsultatsiya» olgan guruh a'zolari amaliy ishga tushib ketdilar. Ular 70-80-yillarda mamlakatda keng tus olgan qo‘shib yozishlar bo‘yicha jinoyatchilarni aniqlab berishlari kerak edi. Haqiqatdan ham shu yillarda paxta, chorva va boshqa sohalar bo‘yicha qo‘shib yozishlar davlat rejalarini sun‘iy ravishda bajarish usuli bo‘libgina qolmay, million so‘mlab davlat va jamoat mablag‘larini suiiste‘mol qilish va talon-taroj etish bilan bog‘liq bo‘lib, hamma yerda poraxo‘rlik avjiga mingan edi. Bunday qo‘shib yozishlar poraxo‘rliklarning asosiy ilhomchisi va tashkilotchisi Moskovning o‘zi bo‘lib, respublika, viloyat, tuman rahbarlari, davlat xo‘jaligi direktorlari, jamoa xo‘jaligi raislari, paxta tayorlash korxonalarini va paxta tozalash zavodlari rahbarlari bu ish bilan bog‘liq edilar. Ular asosli ravishda jinoiy javobgarlikka tortildilar va sudlandilar. Shu bilan bir qatorda, qo‘shib yozishlarga bevosita aloqador bo‘lmagan, bu ishga ongsiz suratda yoki tasodifan o‘ralashib qolgan, rahbarlarning ta’siri va tazyiqi ostida qo‘shib yozishlarga, noiloj qo‘shilib qolgan, undan hech qanday moddiy manfaatdor bo‘lmagan yuzlab va minglab gunohsiz kishilar ham jabr ko‘rib, aziyat chekdilar. «O‘zbeklar ishi», «Paxta ishi» bo‘yicha qancha odamning qamoqqa olinganligi to‘g‘risida turlicha ma’lumotlar bor. Ba’zi manbalarda 22 ming, boshqasida 30 ming, hatto 48 ming¹⁵ odam hibsga dinganligi ko‘rsatiladi. «O‘zbeklar ishi» ayni quturgan va avjiga chiqqan paytda O‘zKP MQning birinchi kotibi I.Usmonxo‘jayev, yozuvchilar bilan

¹³ Azizxo‘aev A. Ko‘rsatilgan adabiyot. 31-bet.

¹⁴ O‘sha asar. 48-bet.

¹⁵ «Sovet O‘zbekistoni». 1987 yil, 16 feral.

uchrashuvda respublikada qo‘shib yozish va poraho‘rlik avj olib ketgani tufayli yigirma uch ming kishi qamoqqa olinganini aytgan edi. Shu damlarda Kompartiya fidoyisi o‘zining ham taqdiri yaqin kelajakda ne ahvollarga tushajagini albatta tasavvur ham qilia olmagan, albatta. Chunki I.Usmonxo‘jayev Qomfirqaning so‘zsiz irtotkor qo‘g‘irchoq rahbari sifatida O‘zKP MQning IV plenumida so‘ziab «1986-yilda rahbar xodimlardan salkam 750 kishi. shu jumladan 8 obkom sekretari, shahar, rayon partiya komitetlarining 10 sekretari, shahar rayon partiya komitetlarining 10 sekretari, shahar va rayon ijroiya komitetlarining 40 raisi, ministrliklar va idoralarning 18 rahbari...»ni almashtirganligi bilan ko‘krak kergan edi.

Yana bir kuni Gdlyan ovi baroridan kelgan yirtqichdek xursand bo‘lib, ikki qo‘lini ishqalar ekan: «Bilishimcha qizing juda ketvorgan emish, Qarshilik bezorilarga «hadya» etsam mendan hursand bo‘lishar-a, nima deysan» dedi. Bunday tahqirlarga qanday ota bardosh bera oladi-ua!»¹⁶. Birgina Inomjon Buzrukovichning ishi yuzasidan uning qarindosh-urug‘laridan 23 kishi qamoqqa olingan. U bunday deydi: «Urishganda mayliydi. Lekin, qarindosh-urug‘, xotin, bola-chaqaga azob berishsa qiyin bo‘lar ekan»¹⁷.

Inomjon Usmonxo‘jayev sovetlar sudlov organlari ishining naqadar chirkin, adolatsiz va dahshatli ekanligini fosh etib, quyidagilarni yozadi: «Tergov ham, sud ham nohaqlikdan iborat bo‘ldi. Odam qiyofasidagi vahshiy tergovchilar tirik jonni emas, balki temirni ham eritishga va singdirishga qodir ekanliklarini o‘z boshimdan kechirdim. Men mana shunda birinchi bor sovet tuzumi naqadar aldoqchi ekanligini, uning tergov organlari o‘z muddaosi uchun har qanday vahshiylik ham qilishi mumkinligini his qildim. His qildim-u, butun umr mana shu tuzum, mana shu jamiyat, mana shu partiya uchun e‘tiqod qo‘yganimga, bor hayotimni shu yo‘lda baxshida qilganimga achinib o‘kinib-o‘kinib yig‘ladim. Kaltakdan bir joyingiz sinsa, buning azobi o‘tib ketadi. Lekin bir umrlik e‘tiqodingiz sinsa, bunga chidab bo‘lmas ekan... Ular bilan uchrashib suhbatdosh bo‘lmagan odam buni tasavvur eta olmaydi».

Mahbuslarni tergov chog‘ida ko‘z ko‘rib quloq eshitmagan qiynoq usullariga solish va vahshiyliklar qilishda SSSR prokuraturasining mas‘ul xodimi Viktor Ilyuxinning yozishicha Kartashyan va Pirsxalava kabi tergovchilariga teng keladigani bo‘lmagan. Pirsxalava ayniqsa dahshatli bo‘lgan ekan. U Gdlyanning eng suyukli shogirdi bo‘lgan va qilgan «xizmatlari» evaziga uning yordamida amal pillapoyasidan shiddat bilan ko‘tarilib borgan. Ammo SSSR prokuraturasi «o‘zbeklar ishi» masalasini qaytadan ko‘rib, Pirsxalavani qamoqqa olish haqida hukm chiqarganida Gurjistondan xat va telegrammalar yog‘ilib ketgan. Hatto Gdlyan

¹⁶ «Fan va turmush», 1990 yil. 7-son. 25-bet.

¹⁷ «Yosh leninchi», 1991 yil, 15 noyabr.

va Pirsxalavalarni himoya qiluvchi mahsus guruhlar tuzilgan. Oxir-oqibatda Gruziya prokurori ham SSSR Prokuraturasiga norozilik maktubi yo'llagan. Xatda prokuraturada xodimlarning majlisi bo'lganligi va bu majlisda quyidagi qaror qabul qilinganligi aytilgan edi:

«1. SSSR Bosh Prokurori oldiga SSSR Bosh Prokurori o'rinbosari I.I.Abramovni va boshqarma boshlig'i V.I.Ilyuxinni Gruziya SSR Prokuraturasi Jamoasi bilan uchrashish uchun xizmat safariga yuborish masalasi qo'yilsin. K.A.Pirsxalava zudlik bilan qamoqdan ozod qilinsin, unga nisbatan qilayotgan jinoiy ta'qiblar to'xtatilsin.

SSSR Prokuraturasi kollegiyasidan Gruziya SSR Prokuraturasining ushbu talablarini muhokama etish so'ralsin. Bunda keltirilgan talablarning rad etilishi respublikadagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatni jiddiylashtiribgina qolmasdan, balki Gruziya SSR Prokuraturasi Jamoasi yig'ilishida ta'kidlanganidek, bu hoi respublika huquqni himoya qilish organlari tomonidan SSSR Prokuraturasi rahbarligiga qarshi bir qator norozilik harakatlarining boshlanishiga sabab bo'lishi ham nazarda tutilsin»¹⁸.

V.Ilyuxin ushbu ma'lumotni keltirar ekan, qonuniy va haqli savolni qo'yadi. Gurji xalq bo'lganida o'zbek xalqi xalq emasmi? Nima sababdan o'n minglab, o'ttiz, qirq minglab o'zbekni qamoqqa olishsalar bu xalqning nafasi chiqmaydi? Buning sababi shundaki, sovetlar saltanati yillarida o'zbeklarda millat, milliy ong, milliy vijdon, milliy birlik tushunchalari so'nib ketdi. «Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun» degan tushunchalardan begonalashdik, «o'zingni bil o'zgani qo'y» asosiy shiorimiz bo'ldi. Faqat jig'ildonni, o'z cho'ntagimizni o'ylaydigan bo'lib qoldik, O'zbekiston hukumatchi, fuqarolarning insoniy haq-huquqlarini himoya qilish lozim bo'lgan davlat organlari, ularning rahbarlarichi? Nega ular ham Gurjiston Prokuraturasi xodimlari singari o'z fuqarolari to'g'risida o'ylamadilar. Albatta O'zbekiston rahbarlari ham o'yladilar. Faqat ular o'z shaxsiy manfaatlarini o'yladilar, o'zlarining mansablari va lavozimlaridan ketib qolishdan qo'rqib, Gdlyan va Ivanovlar singari gazandalarning ko'nglini olishni o'yladilar. Ularga baribir edi. Necha ming odam hibsga olinib, qirilib qatag'on qilinsada ularning o'zlari mansab kursisida omon qolsalar bo'lgani, Chunki rahbar ham o'z xalqiga munosib bo'ladi. «Qozi muttaham bo'lsa, o'g'ri peshgir bo'ladi», degan xalq maqoli juda to'g'ri aytilgan. «Argumenty i fakty» haftanomasining 1988-yil, 30-sentabr sonida bosilgan O'zbekiston KP MQning birinchi kotibi R.N.Nishonovning quyidagi qarorini o'qigan har bir kimsa yuqorida qo'yilgan qonuniy savollarga aniq javob topa oladi. O'zbekiston taqdiri, millat va xalq taqdiri uning qo'lga ishonib topshirilgan mamlakatning birinchi odami nimalar bilan «faxrlangan» ekan?

¹⁸ «Sharq yulduzi», 1992 yil, 9-son, 56-bet.

«Respublikada jamiyat hayotining barcha jabhalarini sog'lomlashtirish uchun turg'unlik davri merosiga qarshi qattiq, og'ir kurash ketmoqda.

Markaziy Komiteti keyingi to'rt yilda O'zbekistonga yuzlab tajribali kadrlar yubordi. Avvalo respublikaga shunday ko'lamli yordam keyingi 30 yil mobaynida birinchi marta amalga oshirilganini ta'kidlamoqchiman. Yangi xodimlarning kelishi bizning chinakam baxtimiz bo'ldi... Respublikada so'nggi to'rt yil ichida 58 ming mas'ul xodim vazifasidan bo'shatildi. Men o'zim shaxsan Telman Xoreonovich Gdlyan gruppasining ishini g'oyatda ijobiy baholayman. Biz SSSR Prokuraturasining xodimlari bilan qo'lni qo'lga berib ish olib bormoqdamiz, ular Respublikada adolat o'rnatish, Rashidov atrofidagi yaqin odamlarni javobgarlikka tortishda jon kuydirib ishlamoqdalar. Keskin kurash keftnoqda. Shuni ro'y-rost aytishim kerakki, Gdlyan gmpasi respublika partiya organlari tomonidan qattiq qo'llab-quvvatlanmaganida va har tomonlama yordam ko'rsatmaganida edi, ular bu qadar samarali ishlay olmasdilar, albatta».

Bu misol «O'zbeklar ishi» Moskvaning topshirig'i va ko'rgazmasi bilan amalga oshirilgan bo'lsada, uning asosiy jaholat izi va o'zagi O'zbekistonning o'zida bo'lganligini aniq isbotlaydi. «O'zbeklar ishi» kampaniyasi davrida O'zbekistonda xalqni talab olib ketilgan summa miqdori to'g'risida ham turlicha raqamlar tilga olingan. Jumladan Gdlyanning o'zi O'zbekistondan 140 million so'm topdik, deb maqtangan. Keyinchalik «100» raqami noma'lum sabablarga ko'ra 40 millionga tushirilgan. Biroq bu pullar sinchiklab tekshirilganda xalqdan o'marilgan pul atigi 15 million so'm chiqqan, xolos. Qolgan pullar O'zbekistonda «samarali» ishlaganlarning o'pqnolariga tushib ketgan bo'lsa ne ajab? 80-yillarda «desantchilar guruhi» O'zbekistonda «paxta ishi», «o'zbeklar ishi» bahonasida ijtimoiy hayotning deyarlik barcha sohalanga o'z burinlarini tiqib «poklik» va «adolat» o'rnatmoqchi bo'ldilar. Hatto ular O'zbekiston fani rivojiga ham «munosib hissa» qo'shganlar. Akademik Vosil Kobulov ma'lumotlariga qaraganda O'zbekiston birinchi rahbarlarining yo'l qo'yib berganligidan foydalangan «desantchilar» respublika Markaziy Qo'mitasida «pinhona kabinet» tuzib olgan edilar va shu kabinet tavsiyasi bilan FAning «Kibernetika birlashmasi»ni 80-yillarda tekshiraverib ilma-teshik qilib yubordilar. Tekshirish uchun esa birlashmada «iqtisodiy samara», «qoloq loyiha» va «uemakxona» (kormushka) kabi masalalar asos qilib olindi. Birinchi va ikkinchi masalalardan ish chiqmadi. «Yemakxona»ning asosi ham topildi. Bu tekshirish boshlanganga qadar «Kibernetika birlashmasi»da 628 kishining¹⁹ doktorlik va nomzodlik dissertatsiyalarini himoya qilganliklari va ular aksariyatining yerli millat vakillari bo'lganida edi. Shoviniist va alchoq Anishev bilan Ogaryok akademik V.Kobulovning bunday «shakkokligi» uchun uning «ko'zini ochib» qo'ymoqchi bo'lganlar.

¹⁹ «Yosh leninchi», 1990 yil, 1 dekabr.

Qatag'onlik yillarida O'zbekistonda sodir etilgan bunday dahshatli vovuzliklar, adoatsizlik va bedodliklarm o'z ko'zi bilan ko'rib, unga guvoh bo'lgan jurnalist va publitsist Komil Holmuhammad taryod soladi, qalamidan o't chaqna b mamlakatda bo'layotgan vo-qealarga o'z munosabatini izhor etib yozadi: «tarixchilar o'n yillardan keyin 1980-yillarning ikkinchi yarmida O'zbekiston jumhuriyatida yana ZO-50-yillarning sovuq dahshatli qora ko'lankasi kezib yurganliginu jur'at etib yozishar, lekin shu narsa aniqki, 1983-yilning sentabridan O'zbekistonda ish boshlagan va had-hududsiz vakolat bilan SSSR Bosh Prokurori nomidan kelgan Gdlyan va Ivanovlar o'zbek xalqi farzandlanni, milliy kadrlarimizni qirib tashlashni asosiy maqsad qilib olishgan. Xo'sh, butun bir xalqning taqdirini belgilashga ularga kim bunchalik huquq berdi. Axir, O'zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi «mustaqil suveren» respublikami o'zi?»²⁰ Ha, hamma gap, balo va fojia yolg'onchi Konstitutsiyada O'zbekistonning mustaqil, suveren respublika, amalda esa u ilgorigidek Rossiyaning hech qanday huquqqa ega bo'lmagan mustamlaka o'lkasi bo'lib qolayotganligida edi. Bu nohaq berilgan qurbonlar, ona xalqimizning gunohsiz farzandlari boshlari uzra o'ynagan azob va jahannam gurzilari uchun tarix oldida, Oллоhu Karim oldida kimlardir ertadir-kechdir javob berishlari kerak-ku. O'zbekiston Respulikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov «O'zbekiston jamoatchiligi o'zining eng yaqin tarixidagi Gorbachyov, Ligachyov komandasi xalqni jilovda tutib turish, uning o'sib kelayotgan milliy va siyosiy ongini bo'g'ish niyatida «paxta ishi», «o'zbeklar ishi» deb atalmish tuhmatlarni to'qib chiqargan, biz o'zbeklarga turli-tuman sharmandali tamg'alar yopishtirilgan fojiali sahifalarni hech qachon unutmaydi»²¹, degan edi.

1989-yil, iyun. Farg'onadagi qonli fojialar

Sovet mustamlakachiligi istibdodi, milliy adolatsizlik, zulm, zo'ra vonlik va milliy istiqlol uchun olib borilgan kurashning eng yuksak cho'qqisi 1989-yilning yoz oylarida Farg'onada boshlangan qonli fojialar bo'ldi. Dastlab Farg'onada boshlanib, so'ngra O'zbekistonning boshqa shaharlariga ham keng tarqalgan to'qnashuv qizil saltanat mustamlakachiligi zulmining mahsuli edi. Bu qo'zg'olon natijasida qancha odam qurbon bo'lganligi va aziyat chekkanligi to'g'risida turlicha ma'lumotlar berilgan. «O'zbekiston adabiyoti va san'ati» gazetasidagi ma'lumotlarga qaraganda: «Yovuz fitna tufayli Farg'onada jami 112 kishi shahid bo'ldi. 1000 dan ortiq kishiga tan jarohati yetdi, 400 yigit javobgarlikka tortildi, 700 ga yaqin kishi ma'muriy jazo oldi, 160 nafardan ortiq kishi og'ir jazolarga hukm etilgan»²². Bu darajada katta fojiaga olib kelgan Farg'ona isyonining bosh sababi nimada? - degan qonuniy savol tug'iladi. Bu haqda Ittifoqning markaziy matbuot

²⁰ «Fan va turmush», 1990 yil. 7-son. 24-bet.

²¹ «Xalq so'zi», 1996 yil, 13 aprel.

²² «O'zbekiston adabiyot va san'ati» gazetasi, 1990-yil 5-oktabr.

organlari va O‘zbekistondagi juda ko‘plab gazeta va jumallarda har xil xulosalar bildirildi. Kimdir uni o‘zbeklar bilan mesxeti turklari o‘rtasidagi milliy nizo dedi, boshqa biri allaqanday mafiyaning ishi, ba’zilar SSSR Davlat Xavfsizlik Qo‘mitasining tashkil etgan fitnasi deb baholadi.

Butun boshli O‘zbekiston va uning xalqi taqdiri ishonib topshirilgan R.Nishonov esa SSSR Oliy Kengashi minbaridan turib Farg‘ona isyonini «bozorda bir chelak qulupnay ustida kelib chiqqan kelishmovchilik», deb e‘lon qildi. Bu xususda «O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati» gazetasida 1992-yil 14 fevralda e‘lon qilingan yozuvchi Alisher Ibodinovning «Zanjirband sher tug‘ilganda» maqolasi o‘zining xolisona va hayotiy yondoshganligi bilan ajralib turadi. Muallifning xulosasiga ko‘ra Farg‘onada 1989-yil iyunda ro‘y bergan «.. o‘sha hodisa aslida isyon, o‘zbeklarning mustamlaka tuzumiga qarshi qo‘zg‘oloni edi»²³. Buni 8 iyunda Qo‘qon shahrida bo‘lgan ko‘p ming kishilik miting qatnashchilari talabnomalaridan ham bilsa bo‘ladi. Rahbariyatga topshirilgan talabnomada vodiya ishsizlikni tugatish choralarini ko‘rish, uy-joysizlar uchun tomorqa uchastkalari berish, paxta, pillaning xarid narxlarini oshirish, o‘zbek tiliga davlat tili maqomini berish, Orol dengizini qutqarib qolish tadbirlarini tezlatish, o‘zidan zaharli moddalar tarqatayotgan Yangiqo‘rg‘on ximiya kombinatini yopish, oylik ish haqlarini oshirish, 7 iyunda tinch aholiga o‘q uzganlami javobgarlikka tortish kabi talablar qo‘yilgan edi. Hamma talab haqqoniy va odilona bo‘lib, aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvoriga borib taqalardi. Birgina ishsizlik muammosini oladigan bo‘lsak vodiya ularning soni yiliga 23 ming²⁴ kishiga ko‘payib borardi. Alisher Ibodinov Bog‘dod-Qo‘qon yo‘lida shaharga shoshilib ketayotgan odamlar orasida bir oqsoqol bilan qilgan suhbatini eslab yozadi: «oqsoqol mesxeti turklari bilan hech qanday ishi yo‘qligi, o‘z dardi bilan shaharda bo‘ladigan mitingga otlanganligini so‘zladi. Uning o‘n farzandi bor ekan. To‘rt kelin, nabiralar, olti farzand bilan katalakdek xonadonda tiqilib yashayotganliklari, tirikchilik og‘irligidan hasrat qildi. «Negadir biz o‘zbeklar o‘z yurtimizda boshqalarga qaraganda nochor yashaymiz, aybimiz qishloqda tug‘ilganimizmi?» deya nola qilgan edi, u. Choi Qo‘qonga kelgan kattalarga shu dardlarini aytmoqchi ekan»²⁵. O‘sha olovli damlarda mantiqan qiziq bir jumboq hosil bo‘lgan edi. Qizil qo‘shinlar, osmondan vertolyotlar mesxeti turklar bilan talashib bir-birlarining uylariga o‘t qo‘yayotgan bezorilami o‘qqa tutmadilar, balki siyosiy talablar bilan Lenin nomli maydonda o‘tirib olib, tinch miting qilayotgan aholi ulami qurshab olgan askarlar tomonidan avtomatlardan va vertolyotlardan o‘qqa tutildi. Bu bejiz emas edi, albatta. Aslini olganda o‘sha mash‘um kunda O‘zbekistonning mustaqilligi o‘qqa tutilgan edi.

²³ «O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati», 1992-yil 14-fevral.

²⁴ «O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati», 1992-yil 14-fevral.

²⁵ O‘sha manba.

Sovetlar va uning mahalliy malaylari o'zbek xalqini qo'rqitish, milliy uyg'onish davriga kirgan fidoyi vatanparvarlarni tiz cho'ktirish maqsadida bunday vahshiyona tadbimi qo'llagan edilar. Ammo xalqimizning to'kilgan qonlari zoye ketmadi. Chunki u qonlar qutlug⁴ qonlar edi. Mustamlakachilarga qarshi ozodlik, erk, ijtimoiy-adolat va baxtli istiqbolni deb 1989-yil iyun oyida Qo'qonda shahid bo'lgan Shuhrat Olimov (Qo'qon taksomotor parkida shofyor, uch farzandning otasi), Abdumavlon Mahkamov («Tekstilmash» korxonasi ishchisi), Alijon Bobojonov (Qo'qon Qishloq xo'jalik texnikumining talabasi), Azizxon Dehqonboyev (Qo'qon Lokomotiv deposi ishchisi), Alisher Rahmatullayev (mushtipar onaning yakkayu yagona o'g'li), Qodirjon Nurmatov (ikki bolaning otasi) va boshqalar tufayli sovetlarga va Kompartiyaga ko'r-ko'rona ishongan xalqning ko'zlari ochildi, xalqimiz ongida jiddiy o'zgarish yasadi.

Farg'onadan so'ng Toshkent, Samarqand, Andijon, Namangan, Sirdaryo, Qashqadaryo viloyatlarida ham xalq g'alayonlari bo'ldi. Ammo bu g'alayonlarning oldi olindi. Farg'ona voqealari xalqimizga katta va achchiq hayotiy saboq berdi.

Birinchidan, xalqimiz chorizm mustamlakachi saltanati va sovet mustabid saltanati o'rtasida hech qanday farq yo'qligini, har ikkalasi ham o'zbek xalqining milliy dushmani ekanligini aniq -ravshan tushundi.

Ikkinchidan, katta tajribaga ega bo'lgan dushmanga qarshi kurashda milliy istiqbolchilar tajribasizlik qildilar. Kurash asosan stixiyali tarzda olib borildi, ularda siyosiy kurash madaniyati yetishmadi, xalqimiz dushmanga qarshi kurashda yakkil bo'laolmadi, milliy birlik bo'lmadi. Xalqning ma'lum bir qismi hali ham mustamlakachilarga ishonar edi. Milliy birlikni ta'minlay olmadi. Umumiy dushmanga qarshi kurashda birlasholmadi.]

Uchinchidan, mustamlakachilarga qarshi kurashda xalqni o'z orqasidan ergashtira oladigan, nazariy-ilmiiy asoslangan dasturga ega bo'lgan siyosiy tashkilot bo'lmadi.

To'rtinchidan, 80-yillar oxirlaridagi voqealar mamlakatda ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy sohalarida zudlik bilan sifat o'zgarishlarni amalga oshirish lozimligini ko'rsatdi.

Ekologik qabohat

Sovetlar saltanatining O'zbekistonda olib borgan qabohatli mustamlakachilik siyosati, boylar orqasidan quvish, ishlab chiqarishning ekstensiv yo'ldan rivojlantirilishi, paxta yakkahokimligi, turli xildagi ximiyaviy zaharli moddalarning ishlab chiqarilishi va ularning qishloq xo'jaligida haddan ziyod ishlatilishi mamlakatimizda ayniqsa 80-yillarda halokatli tus olgan ekologik buhronni keltirib chiqardi. Nafaqat O'zbekistonda, balki butun Turkiston o'lkasida ekologik qabohatning dastlabki tamal toshini V.I.Lenin qo'ygan edi. Biz bu yerda 1918-yil,

18-mayda V.I.Lenin imzolagan RSFSR Xalq Komissarlari Sovetining «Turkistonda sug'orish ishlariga 50 million so'm mablag' ajratish to'g'risidagi» dekretini nazarda tutmoqdamiz. Aslida shu pul berilmagan edi. «Inqilob dohiysi» bu ajratilgan summani Mirzacho'l yerlarini o'zlashtirishga sarflashni nazarda tutib, o'tgan asrning 70-yillarda bu hududlarni «ilmiy tadqiqot» qilgan rus ohmi N.F.Ulyanov, P.P.Semyonov-Tyanshanskiy xulosalariga suyangan. V.I.Lenin boshlagan bu «tashabbus»ni Sovetlar hukumati Kommunistik firqa rahnamoligida rivojlantirdi. «SSSRda paxta mustaqilligi uchun kurash» amalda O'zbekiston xalq xo'jaligining ekstensiv yo'l bilan bir tomonlama rivojlanishining bosh omili bo'ldi va turg'unlik yillarida ekologik buhronni kuchaytirdi. Ayni paytda Markaziy Osiyo sharoitidagi tog' relyefi, dasht zonalarining yaqinligi, yuqori quyosh harorati va boshqa shuning singari geografik va iqlimiy xususiyatlar yildan yilga ortib bordi. Urbanizatsiya jarayoni kuchayib sug'orma qishloq xo'jalik ekinlari maydonlari kengaydi, kommunikatsiyalar o'tkazildi, o'rmonlar kesib yuborildi, suv resurslaridan oqilona foydalanilmadi, yerosti qazilma boyliklari ochiq usulda qazib olindi. Bu ishlar amalda tabiatga nisbatan shafqatsizlik, zug'um edi. Tabiat ham albatta insondan o'ch olishi tabiiy bir holdir. O'zbekiston ekologiyasining buzilishini quyidagi tabiiy holatlar belgilaydi:

Birinchidan, atmosfera havosining haddan tashqari bulg'anayotganligidandir. O'zbekiston shaharlarining deyarlik hammasida havoning ifloslanish darajasi sanitariya talablari darajasidan ancha yomonlashdi. Bu ayniqsa O'zbekistonning sanoat markazlarida xavfli tus oldi. Jumladan olimlarning hisob-kitoblariga qaraganda havoga chiqarilayotgan zaharli gazlar Olmaliq shahri aholisining har biriga 1374 kg, Farg'onada 676, Navoiyda 606, Angrenda 509 kilogrammdan²⁶ to'g'ri kelar ekan. Andijon, Guliston, Qo'qon, Qarshi, Toshkent, Chirchiq va boshqa shaharlar havosi eng ifloslangan shaharlardan hisoblanadi. 1990-yilda respublika aholisining har biriga hisoblaganda zaharli moddalar chiqiti 203 kilogrammni tashkil etgan. Bu zaharli moddalarning asosiy manbalari sanoat korxonalarini va transport vositalaridir. O'zbekistonda sanoat korxonalarini har yili 1,2 million tonna, avtotransportdan 2,2 million tonna zaharli chiqindilar tarqatgan. Birgina Toshkent shahri transporti yiliga 360 ming tonnadan²⁷ ortiq turli chiqindi gazlarni atrofga purkadi. Ular tarkibida 100 xildan ortiq zaharli moddalar mavjud edi. Zaharlanish faqat shaharlarga xos bo'lmasdan O'zbekiston qishloqlarida ham xavfli tus oldi. Ayniqsa qishloq xo'jaligida qo'llaniladigan zaharli ximikatlar tabiatni xarob qildi. 1987-1990-yillarda dehqonchilik maydonlarida pestitsidlardan foydalanish har gektar yerga 19,5-24 kilogrammdan bo'lgani holda 79-84 ming tonnani tashkil etdi. Jami bo'lib qishloq xo'jaligida 70 xilga yaqin turli zaharli

²⁶ «Muloqot», 1992 yil, 3 -4,sonlar, 12-bet.

²⁷ «Fan vaturmush», 1991 yil, 2-son, 12-bet.

kimyoviy moddalar ishlatildi. E'tiborli joyi shundaki, bu zaharli kimyoviy moddalarning faqat 1 foizigina zararkunanda hasharotga ta'sir qilar ekan, qolgan 99 foizi tuproq, yer, suv, havo, o'simlik va boshqa oziq-ovqat mahsulotlarini zaharlagan.

Ahvol shu darajada fojiali tus oldiki, g'o'zalami defoliatsiya qilish bahonasida ming-ming tonnalab zaharli ximikatlami odamlar boshi uzra samolyotlarda sepildi. Bu har qanday fashizmdan ham dahshatli roq fojia edi.

O'zbekiston ekologiyasi buzilishining ikkinchi sababi bu suvga bo'lgan munosabat bilan bog'liqdir. Sovetlar hukumatining ochko'zligi, Amudaryo, Sirdaryo, Chirchiq, Zarafshon daryolari suvlaridan hisob-kitobsiz foydalanish oxir-oqibatda Orol fojiasini keltirib chiqardi. Ayniqsa, Amu va Sirdaryoga keyingi 20-30-yil davomida kollektor-zovur, sanoat va kommunal xo'jaliklarning tashlandiq va zaharlangan suvlarning oqizishlari bu fojiani yanada kuchaytirdi. Shu davrda Orolning suv hajmi 60 foizdan ortiq kamaydi, uning quruqlikka aylangan sathi 2 million gektarni tashkil etadi. Ilgari tuz miqdori har bir litr suvda 9 grammgacha bo'lgan bo'lsa, 90-yillar boshlarida u 2,5-3 barobar ortdi. Havoga, yerga sochilayotgan tonnalab qum-tuzlar Orolbo'yi atrofida ham jonli va ham jonsiz tabiatni halokat yoqasiga keltirib qo'ydi. Aholi dengiz atroflaridagi o'z makonlarini tashlab ketishga majbur bo'ldilar. Masalan, Mo'ynoq tumanida aholi 50-yillarga nisbatan ikki barobar kamaygan. Orol fojiasi tufayli o'simlik va hayvonot dunyosi ham halokat yoqasiga kelib qoldi. 1970-yillardan keyingi davrda faqat Amudaryo mansabida qamishzorlar maydoni 7 barobar kamaydi, 50 dan ortiq ko'l²⁸ qurib bitdi.

Ekologik qabohatning uchinchi sababi tuproq tarkibining o'zgarishi bo'ldi. O'zbekistonda 1990-yilga kelib o'rtacha va kuchli sho'rlangan yerlar 853 ming gektarni tashkil etdi. Tuproq tarkibining o'zgarishiga hisob-kitobsiz ishlatilgan mineral o'g'itlarning halokatli ta'siri ham katta bo'ldi. Chunki mutaxassis olimlarning xulosalariga ko'ra fosfor o'g'iti bilan birgalikda tuproqqa ftor, uran, toriy, og'ir metall tuzlar ham o'tar ekan. Ekologiya buzilishining to'rtinchi sababi, respublika hayvonot va nabotot olamining o'zgarishi bo'ldi. O'zbekistonda yovvoyi hayvonlari - 99, parrandalarning - 410, baliq-larning - 79 turi mavjud. 1990-yilga kelib 32 hayvon, 31 parranda, 5 baliq respublika «Qizil kitobi»ga kiritilgan. «Qizil kitob»ga kiritilgan o'simliklarning soni esa 163 taga²⁹ yetdi.

Mamlakatdagi ekologik qabohat aholi o'rtasida har xil kasalliklarning ko'payishiga olib keldi va katta fojialarga sabab bo'ldi. Katta yoshdagi kishilar va o'smirlar o'rtasidagi umumiy kasallanish 1976-yildagi 2466,5 kishidan 1990-yilda 3598,6 kishiga yetdi. Ma'lumotlarga ko'ra, 1989-yilning o'zidagina asab sistemasi, teri, teri osti hujayralari kasalliklari 1,4 barobar, qon aylanishi sistemasining kasallanish 1,3

²⁸ «Fan vaturmush», 1991 yil, 7-son, 14-bet.

²⁹ O'sha manba.

baravar ko'paygan. Faol sil kasalligiga chalinish 3 foiz oshgan³⁰. Oshqozon-ichak, virusli gepatit kasalliklari ko'paydi, har xil shish kasalliklari kelib chiqdi.

Xotin-qizlarda kamqonlik kasalligi avjiga mindi, bolalar o'limi ko'paydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat og'ir bo'lgan mintaqalar - Orolbo'yi, Toshkent viloyati, ayniqsa Angren, Olmaliq, Chirchiq va Toshkent shahrida, Farg'ona vodiysining ko'pgina shaharlarida turli kasalliklarga chalinish yuqori darajadadir. «Orol-88» ekspeditsiyasi a'zolarining bergan ma'lumotlariga qaraganda Qoraqalpog'istonning Bo'zatov tumanida har 1000 go'dakdan 260 tasi nobud bo'lgan. O'zbek ayollarining 80 foizi kamqonlik kasalligiga chalingan, har uch nafar o'zbek yigitlaridan bittasi salomatligi tufayli harbiy xizmatga noloyiq³¹ deb topilgan. O'zbekistonda har yili ruhiy nuqsonli 6 mingdan ortiq bola³² tug'ildirdi.

O'zbekiston bilan Markaz munosabatlarining keskinlashuvi.

1991-yilga kelib sobiq Ittifoqda millatlararo munosabatlar shu darajada keskin tus oldiki, SSSRning batamom parchalanish xavfi ko'zga yaqqol tashlanib qoldi. Bu davrda Litva, Latviya, Estoniyadan so'ng Gruziya va Ozarbayjon xalqi o'z davlat mustaqilligini e'lon qilgan edi. Mana shunday og'ir bir paytda markaz SSSRni saqlab qolish niyatida ayyorlik bilan turli xildagi tuzoqlarni ishlab chiqqan edi. Ana shunday tuzoqlardan biri 1991-yil aprelida Moskvaga yaqin Novo-Ogorova degan joyda SSSR Prezidenti va 9 ta ittifoqchi jumhuriyatlar rahbarlari imzolagan bitim edi. Bu bitim «mamlakatdagi vaziyatni barqarorlashtirish va inqirozni yengishga doir kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlar to'g'risida qo'shma bayonot» deb ataladi. Bu bayonot «9+1» (to'qqizta respublika va markaz) degan nom oldi. Ammo bu bayonot ham bajarilmadi va quruq qog'ozda qolib ketdi. Mana shunday sharoitda KPSS Markaziy Komiteti va Sovetlar hukumatining bir guruh rahbarlari 1991-yil, 19-21-avgustda Moskvada davlat to'ntarishi tayyorladilar. Ularning asl maqsad-muddaolari mamlaktda harbiy diktatura o'rnatish va zo'rlik vositasi bilan SSSRni saqlab qolishdan iborat edi. Natija esa teskari yakunga olib keldi. Tarixga GKCHP nomi bilan kirgan davlat to'ntarishi voqeasi dunyodagi so'nggi mustamlakachi saltanat - SSSRning batamom parchalanishini tezlashtirgan asosiy omil sifatida xizmat qildi. Shunday qilib 74 yil umr ko'rgan qizil mustamlakachi saltanat erk va milliy ozodlik kurashlari ta'siri ostida parchalandi.

«O'zbeklar ishi», «paxta ishi» deb atalmish xalq sha'ni va shuhratiga qora dog' sifatida yopishtirilgan ishning qayta ko'rilishi va 1991-yil martiga qadar 2 ming kishining oqlanishi, Stalincha qatag'onliklar tufayli 20-50-yillarda tuhmat bilan nohaq ayblanganlardan gardanidagi tavqi-la'nat gunohlarning olib tashlanganligi

³⁰ «Mulokot», 1992 yil, 3-4-son, 14-bet.

³¹ «Yoshlik». 1989 yil, 9-con, 4-5-betlar.

³²«Mulokot», 1992 yil, 3-4-son, 15-bet.

O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy va ma’naviy muhitning sog‘lomlanishiga albatta ijobiv ta’sir ko‘rsatdi.

O‘zbekiston rahbariyati kadrlarni tanlash, tarbiyalash va joy-joyiga qo‘yishida ham o‘zining mustaqil yo‘lini belgilab oldi. Bu borada asosiy e’tibor mahalliy xalq vakillariga qaratildi. Albatta bu hoi ham xalqning ruhiy kayfiyatini ko‘tarishda katta ahamiyatga ega bo‘ldi.

O‘zbekiston hukumatining dinga va diniy tashkilotlarga bo‘lgan munosabti keskin o‘zgardi. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov haqli sur’atda ta’kidlaganidek «...Musulmon madaniyatidagi xalqni ruhiy tanazzuldan chiqarish mumkin bo‘lgan asosiy yo‘nalish din erkinligini, islom bilan chambarchas bog‘liq milliy urf-odatlariga rioya qilish erkinligini yaratib berishdan iborat edi. Biz uzoq va orziqib kutilgan ana shu erkinlikni so‘zda emas, amalda ta’minladik».

Xalqimizning eng qadimiy tarixiy an’analaridan biri va doimo e’zozlab kelgan bayrami «Navro‘z» qaytadan tiklandi va dam olish kuni deb e’lon qilindi. Ro‘za hayit va Qurbon hayitlariga yangi hayot baxsh etildi. O‘zbekistondan harbiy xizmatga chaqiriladigan yigitlar, respublika hududida o‘z burchlarini o‘taydigan bo‘ldilar. Albatta bu tadbirlar O‘zbekiston hukumatiga xalqning munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartirdi va mamlakatda ijtimoiy-siyosiy muhitni barqarorlashtirdi.

Islom Karimov respublika prokurori lavozimiga Usatovdan keyin milliy kadr tayinlanishini Markazdan talab qiladi va buni uddasidan chiqadi 1990-yil, 31-oktabrda Oliy Sovetning 12-chaqiriq uchinchi sessiyasida O‘zbekiston Birinchi Prezidenti tavsiyasi bilan respublika prokurorining ittifoq prokuroriga qaramligiga barham berish va bu tizimning mustaqilligini ta’minlash maqsadida B.Mustafoyev O‘zbekiston Bosh prokurori etib tasdiqlandi. Bu yurt tarixida birinchi marta respublikada prokurorning respublika Oliy organi tomonidan tasdiqlanishi edi. Prezident tashabbusi bilan amalga oshirilgan bu ish respublika prokuroriga mustaqil faoliyat yuritish, prokuratura organlarini nomunosib kadrlardan tozalash imkoniyatini yaratdi. Prezident tomonidan respublika Bosh prokurori zimmasiga Gdlyan-Ivanovlarga nisbatan jinoiy ish qo‘zg‘atish, bu jinoyatlarni O‘zbekistonda sodir etganlarini asos qilib, jinoiy ishni ko‘rib chiqishni O‘zbekiston ixtiyoriga topshirish yuzasidan SSSR Bosh prokuraturasi bilan aloqani sekin-asta uzish va bu holatga uzil-kesil barham berish vazifasi qo‘yildi³³.

O‘zbekiston Oliy Kengashi va Mahalliy Kengashlariga saylovlar bo‘lib o‘tdi. Bu saylovlarning ilgari davrdagi saylovlardan farqi shunda ediki, mamlakat tarixida birinchi marta ko‘pgina okruglarda saylovlar bir necha nomzodlar davogarligida o‘tkazildi. Ammo O‘zbekiston Oliy Kengashiga nomzod ko‘rsatgan 500 okrugdan 174 tasida muqobil nomzodlar ko‘rsatilmadi. Saylovni tashkil etish

³³ Azizaxo‘jaev A. Ko‘rsatilgan adabiyot...36-37-betlar.

va o'tkazish jarayoni demokratik talablar darajasida bo'ldi, deb aytoilmaymiz, nomzodi ko'rsatilgan vakillarning hammasiga bir xil sharoit va imkoniyatlar yaratilmadi. Bu va bosha sabablar taqozosiga ko'ra saylangan nomzodlarning 95 foizini kommunistik firqa a'zolari tashkil etdilar. «Yangi shakllangan 12-chaqiriq O'zbekiston Oliy Kengashi 1-sessiyasining respublika istiqboli uchun katta ahamiyatga molik va sobiq Ittifoq doirasida birinchi bo'lgan siyosiy qarori - O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvini joriy etishi bo'ldi. 1990-yil, 24-martda respublika kompartiyasining birinchi kotibi Islom Karimov O'zbekistonning birinchi Prezidenti etib saylandi.

O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov - davlat va siyosat arbobi, O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidentidir. U 1938-yilda Samarqandda tug'ilgan. O'rta Osiyo Politexnika instituti va Toshkent Xalq xo'jaligi institutlarini tamomlagan. 1960-yildan «Tashselmash» zavodida avval master yordamchisi, so'ngra master, texnolog bo'lib ishlagan. 1961-yildan V.P.Chkalov nomidagi Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasida muhandis, yetakchi muhandis konstruktorlik qildi. 1966-yildan O'zbekiston Davlat Plan Qo'mitasida fan vayangi texnikani joriy etish bo'limining bosh mutaxassisi, so'ngra Respublika Davlat Plan qo'mitasi raisining birinchi o'rinbosari lavozimlarida ishladi. 1983-yildan O'zbekiston Moliya vaziri, 1986-yildan O'zbekiston Ministrlar Sovetiraisining o'rinbosari, Respublika Davlat Plan Qo'mitasining raisi vazifasini bajardi. 1986-yil dekabrda Qashqadaryo viloyati partiya ko'mitasining birinchi kotibi, 1989-yil iyunidan O'zbekiston KP Markaziy Qo'mitasining birinchi kotibi, 1990-yil, 24-martdagi O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi sessiyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov 1991 -yil, 29-dekabrda birinchi bor muqobilik asosida o'tkazilgan umumxalq saylovida O'zbekiston Respublikasining Prezidenti etib saylandi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 89-moddasiga muvofiq u ayni vaqtda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining raisi hamdir. I.A.Karimov 1991-yil, 31-avgustda Toshkentda O'zbekiston Respublikasining mustaqilligini e'lon qildi. O'zbekistonning mustaqillik yillaridagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, ma'naviy va xalqaro maydonda erishgan muvaffaqiyatlari va yutuqlari Islom Karimov nomi bilan bog'liq.

I.A. Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Abdug'anieyevich Karimov Oliy Kengashda O'zbekiston xalqlariga sadoqat bilan xizmat qilishga, grajdanlar huquq va erkinliklarga kafolat berishga, O'zbekiston Konstitutsiyasiga qat'iy rioya etishga, zimmaga yuklangan yuksak vazifalarni vijdonan bajarishga tantanali qasamyodini bayon etdi.

O'zbekistonda prezidentlik boshqaruvining joriy etilishi tasodifiy emasdi. Chunki O'zbekistonda va o'sha davrdagi Ittifoqning boshqa jumhuriyatlarida 80-yillarning oxirlarida kuchayib ketgan milliy uyg'onish oxir-oqibatda dunyoning eng yirik va so'nggi mustamlakachi saltanatlaridan biri SSSRning parchalanish jarayonini boshlab berdi. Bu borada Boltiqbo'yi jumhuriyatlari yalovbardorlik qildi. Bu jumhuriyatlarda mustaqillik masalasida kompartiya rahbariyati bilan xalq ommasi o'rtasida mushtarak birlik qaror topdi. Bu hoi albatta boshqa jumhuriyatlarga ham ta'sir ko'rsatdi va ular birin-ketin o'z mustaqilliklarini e'lon qila boshladilar. 1990-yil, 21-iyulda O'zbekiston Oliy Kengashining 2-majlisi mamlakatning istiqboldagi taqdiri uchun g'oyatda muhim bo'lgan tarixiy hujjatni - Mustaqillik Deklaratsiyasini qabul qildi. Bu tarixiy hujjatda shunday yozilgan edi: «O'zbekiston bugun o'z hududiga mutloq ega va unda yagona hukmron emasligini tan olib, tashqi muloqotlarda mustaqillik huquqidan mahrum ekanligini e'tirof etib, jumhuriyat xalqining tub manfaatlari, uning erki va irodasini ifodalab, hokimiyat manbayi xalq ekanligini e'tirof etib, xalq taqdiri va mulkiga egalik huquqi faqat uning o'zigagina berilganligini qayd etib taraqqiyot yo'lini tanlash faqat xalqning ixtiyorida ekanligini ta'kidlab, xalqaro huquq qoidalari, umuminsoniy qadriyatlar va demokratik prinsiplariga asoslanib, Jumhuriyat Oliy Kengashi O'zbekistonni suveren davlat deb e'lon qiladi.

O'zbekiston suveren davlati:

- o'z hududining barcha tarkibiy qismlari - yer, suv, havo, yer usti, yerosti boyliklariga va ulardan olinadigan barcha mahsulotlariga mutlaq egadir;
- o'z hududining barcha tarkibiy qismlarida - yerosti va yer ustida, suvda, havoda mutlaq hukmrondir;
- siyosiy va iqtisodiy sistemalarining tarkibi va tuzilishini xalq manfaati va ehtiyojidan kelib chiqib - o'zi belgilaydi;
- suveren huquqlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan barcha qonun va farmonlarni o'zi ishlab chiqadi va ularning ijrosini o'zi tashkil qiladi;
- barcha tashqi aloqalarni o'zi o'rnatadi;
- fuqarolik masalalariga oid qonunchilikni o'zi aniqlaydi;
- aholisi tarkibidagi millatlar va elatlar bilan munosabatda ularning teng huquqliligi va o'z taqdirini o'zi belgilashi prinsipiga amal qiladi».

Albatta, O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvining joriy qilinishi, ko'p vaqt o'tar-o'tmas Mustaqillik Deklaratsiyasining e'lon qilinishi respublika hayotida mislsiz tarixiy voqealar edi, amalda bu bizdagi ma'naviy mustaqillikni bildirdi. O'zbekistonda kechayotgan bunday voqealarga M.S.Gorbachyov boshchiligida Markaz albatta, befarq qaramasligi ayon edi. Binobarin, Moskva O'zbekistondagi bunday «o'zboshimchalik»lardan tashvishda edi va uni tezda «jilovlab» qo'yish chorasini izladi. Vaziyat shu darajada keskin tus oldiki, M.S.Gorbachyov

O'zbekiston Birinchi Prezidenti Islom Karimovdan qutulish uchun tazyiq o'tkazishning barcha choralarini ishga soldi.

«Mustaqillik Deklaratsiyasi» ning qabul qilinishi.

O'zbekiston hukumati Mustaqillik Deklaratsiyasi asosida 1990-vilda dadillik bilan respublika manfaatlaridan kelib chiqqan holda bir qator tadbirlar majmuasini amalga oshirdi. «O'zbekiston SSRdagi ijro etuvchi va farmoyish beruvchi hokimiyat tuzilmasini takomillashtirish va O'zbekiston SSR Konstitutsiyasi (Asosiy qonunijga o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» (noyabr)gi qonun. «Yer to'g'risida»gi (iyul) qonun, O'zbekiston Prezidentining respublika fuqarolari ga yakka tartibda turar-joy qurish va shaxsiy tomorqa xo'jaliklari uchun yer uchastkalari ajratish to'g'risidagi, aholi punktlarini gazlashtirish to'g'risidagi farmonlari, Vazirlar Mahkamasining paxta xomashyosi, boshqa turdagi dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarining xarid narxlarini ko'p martalab oshirish to'g'risidagi, shuningdek qishloq xo'jaligidagi mehnatga to'lanadigan haqni oshirish to'g'risidagi qarorlari va boshqalar ana shular jumlasiga kiradi.

O'zbekiston hukumati qishloq mehnatkashlarining iqtisodiy turmush sharoitlarining yaxshilashga qaratilgan bir qator tadbirlarni ishlab chiqdi va uni amalga oshirdi.. Faqat 1990-yilning boshlariga qadar respublikada 381 ming oila, yoki muhtoj bo'lganlarning deyarlik hammasini birinchi marta tomorqa uchastkalariga ega bo'ldi, 872 ming oila shu paytga qadar bo'lgan yerlarini ancha kengaytirib oldi. Shu maqsadlar uchun ja'mi 150 ming gektar yer yoki talab qilingan miqdorning 95 foizi ajratib berildi. Aholiga 21 ming bosh buzoq, 312 ming bosh qo'zi va uloq, 10 milliontadan ko'proq jo'ja sotildi³⁴. Bu ish keyinchalik yanada davom ettirildi. Aholiga qo'shimcha ajratilgan sug'oriladigan yer 500 ming gektarga yetkazildi. Ana shu tariqa aholiga tomorqa uchun berilgan yer miqdori 700 ming gektarni³⁵ tashkil etdi. Bu yerlardan 9 milliondan ortiq odam foydalandi. Tomorqa yerlarining o'rtacha hajmi 0,2 gektardan ortiqqa yetkazildi. Bu tadbirlar mustamlakachilikka asoslangan buyruqboz sovetlar tuzumi sharoitida so'zsiz dadil qo'yilgan qadam edi. Qishloq mehnatkashlariga qo'shimcha yerlarning ajratib berilishi bir qator keskin hayotiy muammolarni hal qilishga yordam berdi. Ular nimalardan iborat edi.

³⁴ «Xalq so'zi», 1991 yil, 15 avgust.

³⁵ «Toshkent haqiqati», 1990 yil, 27 fevral.

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR VA VAZIFALAR:

SAVOLLAR:

1. Kadrlar desantini tushurishdan ko'zlangan asosiy maqsad nima edi?
2. Paxta ishi va o'zbek ishi o'rtasida nima farq bor edi?
3. 1989-yil, iyun. Farg'onadagi qonli fojialarning asl mohiyati nimada edi?
4. Ekologik qabohat asl sababi nimada deb o'ylaysiz?
5. Orolni asl xoliga qaytarish mumkinmi, nima deb o'laysiz?
6. O'zbekiston bilan Markaz munosabatlarining keskinlashuviga sabab nimada?
7. O'zbekistonda Prezidentlik boshqaruvi joriy etilishi tarixiy ahamiyatini tushuntirib bering?
8. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning O'zbekiston Prezidenti etib saylanishi jarayoni xronologik yuritib bering?
9. «Mustaqillik Deklaratsiyasi» ning qabul qilinishining tarixiy ahamiyatini tushuntiring?

Vazifalar:

1. Mustaqil ish uchun vazifalar: O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning yangi bosqichlari haqida ma'lumotlar to'plash va referat tayyorlash.

2.2. “Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusi yuzasidan taqdimot.

REJA:

1. • 90 – yillarning boshida O‘zbekistondagi ijtimoiy – siyosiy vaziyat.
2. • O‘zbekiston Respublikasida davlat mustaqilligining qo‘lga kiritilishi va uning tarixiy ahamiyati.
3. • O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li.

Рашидов Шароф Рашидович
(1917. 6.11 – 1983.31.10)

80 – yillarda qatag'onlikning yangi to'lqini boshlanib, bu davrda “Paxta ishi” va “O'zbeklar ishi” nomi ostida bir qancha davlat arboblari qatag'on qilindi.

80-90 yillarda qishloq xo'jaligi

Qishloq xo'jaligida paxta maydonlarini kengaytirishga zo'r berildi.

Qo'riq va bo'z yerlarning o'zlashtirilishi natijasida

Zafar-obod, Zarbdor, Yangier, Mirza-cho'l kabi tumanlar paydo bo'ldi.

Orol fojeasining kelib chiqishi

Paxta yakkahokimligiga zo'r berilishi natijasida, suvning betartib ishlatilishi oqibatida Orol fojeasi kelib chiqdi. Sovetlarning byurokratik siyosati oqibatida paxtaga ko'p dori sepilishidan aholi salomatligi susayib ketdi.

1985 yil aprel plenumida KPSS MK bosh kotibi M.S.Gorbachev tomonidan SSSR-da "Qayta qurish" siyosati e'lon qilindi.

Qayta qurish siyosatining mag'lubiyati sabablari quyidagilardan iborat bo'ldi

Qayta qurish – jamiyatning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy sohalarida to'planib qolgan inqirozli holatlarni bartaraf etish rejasidagi siyosat edi.

Qayta qurishning aniq, izchil, ilmiy jihatdan puxta ishlab chiqilgan dasturi yo'q edi

3 M.Gorbachev g'oyasi asosida qayta qurishni amalga oshirish mumkin emasdi. Sotsializmga xos mulkiy munosabatlar, ijtimoiy sohadagi siyosat, yakkapartiyaviy rahbarlik, mustabid boshqaruv usuli hech qachon demokratiya bilan kelisha olmas edi. Aytish mumkinki, qayta qurish mustaqillikka intilishni yanada tezlashtiruvchi omil ham bo'ldi

**Рафиқ
Нишонович
Нишонов** (1926
й.да туғ.) –
Ўзбекистон
КПМҚ **Биринчи
котиби** (1988-
1989

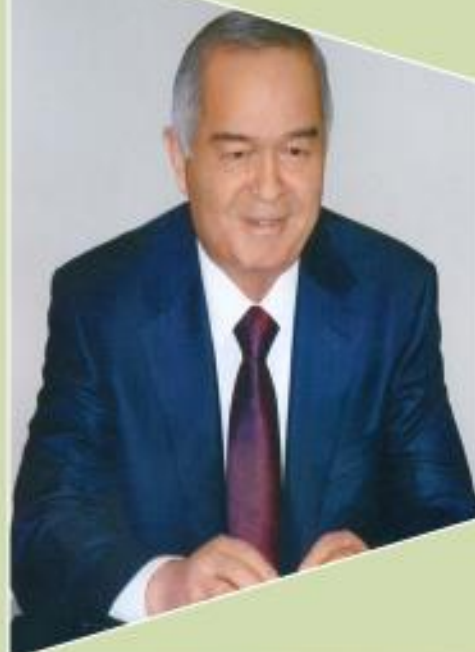

**Ислом
Абдуғаниевич
Каримов** (1938-
2016) –
Ўзбекистон
КПМҚ **Биринчи
котиби** (1989-
1991), Ўзбекистон
Республикаси
Президенти
(1990-2016

**Шавкат
Миромонович
Мирзиёев** (1957
й.да туғ.) –
Ўзбекистон
Республикаси
Президенти (2016
й.)

**1989 yil 23 iyunda
O'z.SSR Kompar-
tiyasi Markaziy
Komiteti birinchi
kotibi etib Islom
Abdug'anievich
Karimov saylandi**

**89-90 yillarda kun tartibidagi
asosiy masala**

**Respublika-
ning iqtisodiy
mustaqilligini
ta'minlash
zarurati**

**Respublika
suverenitetini
ta'minlash
lozimligi**

**Mustaqillikka
qo'yilgan ilk qadamlar:**

**1989 yil 21 oktyabr
"Davlat tili
to'g'risida"gi qonun**

**1990 yil 20 iyun
"Mustaqillik
Deklaratsiyasi"**

**1990 yil 24 mart
Prezidentlik
instituti**

**1991 yil 27 avgust IIV
va MXK O'zbekiston
tasarrufiga o'tdi**

Mustaqillik – o‘zaro hurmat, bir-birini tan olish, bir-birini qadrlash asosida mamlakat fuqarolari o‘zaro munosabatida ham, davlatlar o‘rtasidagi aloqalarda ham ana shu umuminsoniy qadriyatlarga tayanish, umumiy mezonlar asosida yashash demakdir.

Mustaqillik – jamiyatdan ajralmagan holda dunyo muammolari va o‘z taqdiri bilan bog‘liq bo‘lgan istiqlol haqida o‘ylashdir.

Mustaqillik – erkin dunyoqarash, erkin tafakkurga suyanib yashash salohiyatidir.

DAVLAT RAMZLARI

“Ўзбекистон Республикаси Давлат байроғи тўғрисида”ги қонун 1991 йил 18 ноябрда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари ўтказилган VII сессиясида қабул қилинган.

Давлат герби Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 2 июлдаги 616-ХII-сонли «Ўзбекистон Республикаси Давлат герби тўғрисида»ги қонуни билан тасдиқланган.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 1992 yil 8-dekabrda XII-chaqiriq O'z.Res. Oliy kengashining XI sessiyasida qabul qilingan. Konstitutsiya barcha qonunlarning davlat va jamoat tashkilotlari huquqiy hujjatlarining asosi bo'lib xizmat qiladi.

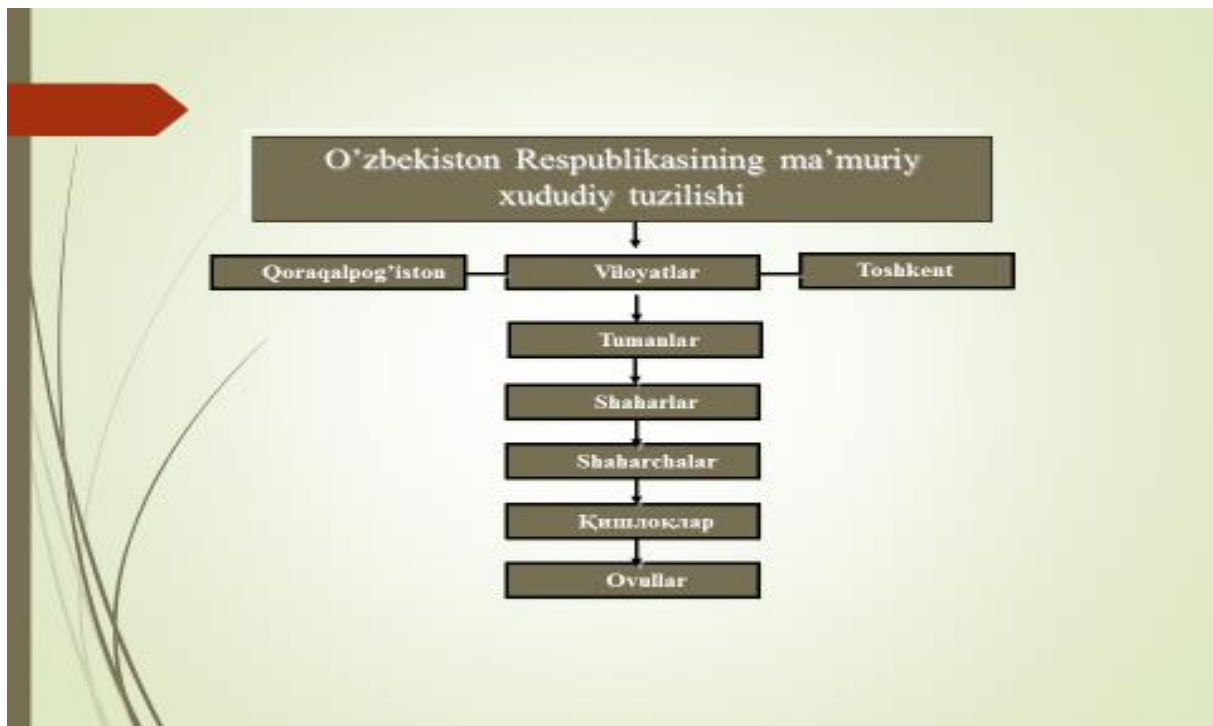
**Qonun
chiqaruvchi**

Ijro etuvchi

**Sud
hokimiyati**

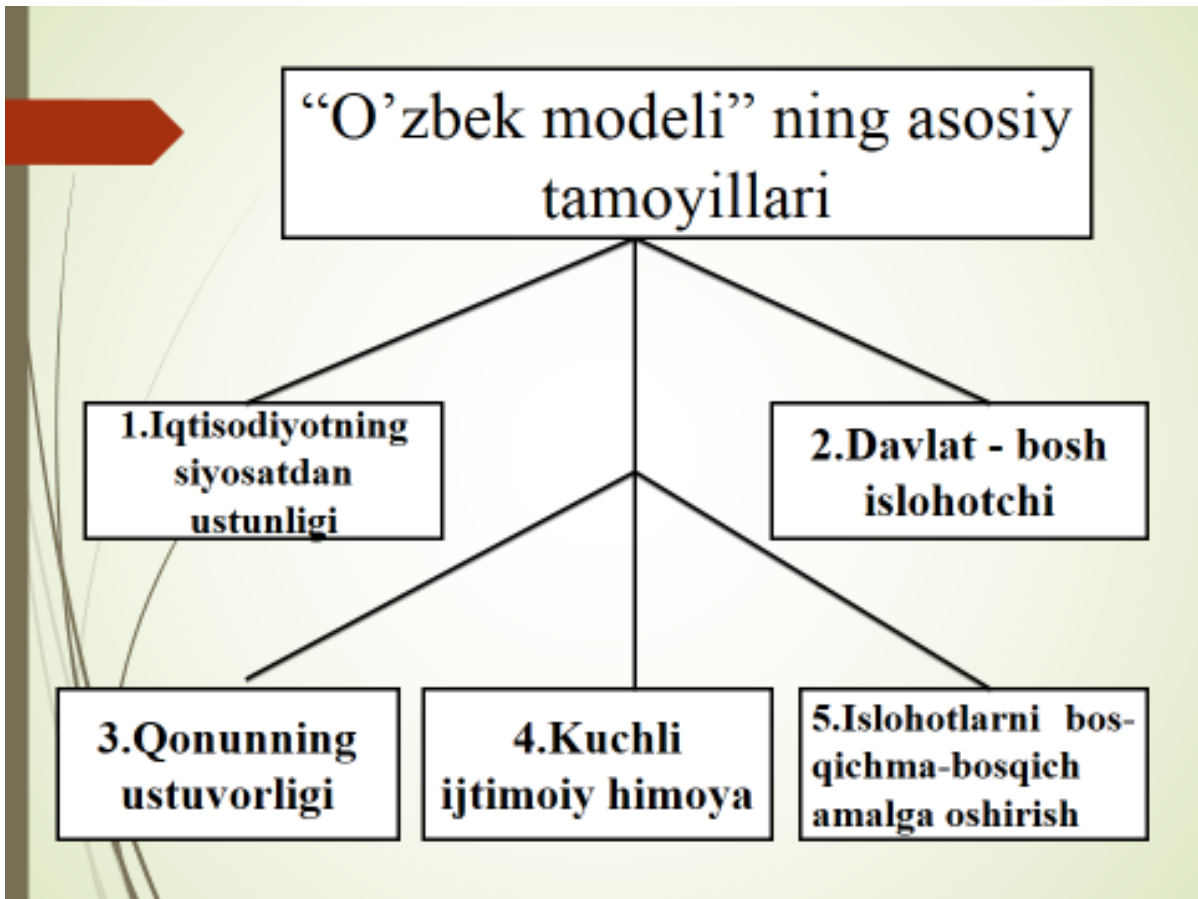
O'zbekistonning o'ziga xos taraqqiyot yo'li

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» nomli asarida O'zbekiston istiqlolining ham nazariy, ham amaliy muammolari ilmiy jihatdan o'rganilib, jamiyat siyosiy rivojining, iqtisodiy taraqqiyotining, ma'naviy poklanishining asosiy yo'l-yo'riqlari yangicha mushohada va yondashuv bilan ko'rsatib berdi.

U o'zining «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» asarida yangilangan jamiyatda yashovchi kishining siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy turmush tarzini kafolatlovchi yo'llarni ko'rsatdi.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov «O'zbekiston - bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li» risolasida (1993) «O'zbekiston o'zi uchun tanlab olgan yo'l ijtimoiy sohaga yo'naltirilgan, Respublikaning manfaatlariga, shart-sharoitlari va xususiyatlariga eng ko'p darajada mos keladigan bozor iqtisodiyotini shakllantirishga qaratilgandir.

Ayni mana shunday yo'l O'zbekiston xalqining munosib turmushini, uning huquqlari va erkinliklarini kafolatlashi, milliy an'analari va madaniyatining qayta tiklanishi, insonni shaxs sifatida ma'naviy axloqiy kamol topishini ta'minlashi mumkin», dedi.

2.3. “Mustaqillikka erishish arafasida O‘zbekistondagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar” mavzusi yuzasidan testlar

TESTLAR

1. **O‘zbekiston Respublikasi Mustaqillik deklaratsiyasi qachon qabul qilingan?**
 - A. 1990 yil 26 mart
 - B. 1991 yil 31 avgust
 - C. 1990 yil 20 iyun
 - D. 1992 yil 8 dekabr
2. **O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.Karimovning “O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida” asari qaysi davrlarni o‘z ichiga olad?**
 - A. 1989-1992 yillar
 - B. 1989-1990 yillar
 - C. 1989-1991 yillar
 - D. 1990-1992 yillar
3. **“O‘zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligiasoslari to‘g‘risida”gi qonunga Konstitutsiyaviy Qonun maqomi qachon berilgan?**
 - A. 1991-yil30-sentabrda
 - B. 1991-yil 18-noyabrda
 - C. 1991-yil 29-dekabrda
 - D. 1992-yil 4-yanvarda
4. **Mustaqillikka qo‘yilgan ilk qadamlar?**
 - A. 1989 yilda "Davlat tili to‘g‘risida"gi qonunning qabul qilinishi
 - B. 1990 yilda O‘zbekistonda prezidentlik lavozimining ta‘sis etilishi
 - C. birinchi bo‘lib qayta qurish siyosatiga o‘tdi
 - D. 1990 yil jahon bankiga a‘zo bo‘ldi
5. **O‘zbekistonda Davlat tili to‘g‘risidagi qonun qachon qabul qilingan?**
 - A. 1985 yil aprel
 - B. 1989 yil 21 oktabr
 - C. 1989 yil 21 noyabr
 - D. 1991 yil 21 yanvar
6. **1989-yili Respublikamizda mamlakat millatlariaro Madaniyat Markazi tashkil etilgan vaqtda uning tarkibida nechta madaniy markaz o‘z faoliyatini boshladi?**
 - A. 21 ta
 - B. 12 ta
 - C. 17 ta

D. 27 ta

7. O‘zbekistonda Prezidentlik instituti qachon joriy qilingan?

- A. 1990 yil 20 iyun
- B. 1990 yil 5 fevral
- C. 1990 yil 18 mart
- D. 1990 yil 24 mart

8. 1990-yil 11-sentabrda RSFSR Oliy Sovetining II sessiyasi ...

- A. "xalq xo‘jaligini barqarorlashtirishning kechiktirib bo‘lmaydigan vazifalari"ni muhokama qildi.
- B. "Ittifoq dasturi Konsepsiyasi" haqida farmon qabul qildi.
- C. Rijkovning "Boshqariladigan bozor iqtisodiga o‘tish" haqidagi dasturini qabul qildi.
- D. Shatalinning "500 kun" dasturini qabul qildi.

9. 1990-yil 17-oktabrda ...

- A. "O‘zbekiston xalq xo‘jaligini sog‘lomlashtirish va bozor iqtisodiyotiga o‘tishning asosiy prinsiplari" umumxalq muhokamasi uchun e‘lon qilindi.
- B. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov "Bozor iqtisodi-dolzarb masala" mavzusida SSSR Oliy Soveti sessiyasida ma‘ruza qildi.
- C. O‘zSSR Oliy Soveti sessiyasi "Ittifoqning yangi shartnomasi va bozor iqtisodiyotiga o‘tish dasturi"ni atroflicha muhokama qildi.
- D. N. Rijkovning "Boshqariladigan bozor iqtisodiga o‘tish" haqidagi dasturini qabul qildi

10. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning "O‘zbekiston SSR Prezidenti huzuridagi Vazirlar Mahkamasining tarkibini tasdiqlash to‘g‘risida"gi farmoni qachon e‘lon qilindi?

- A. 1990-yil 15-noyabr
- B. 1991-yil 25-avgust
- C. 1991-yil 21-avgust
- D. 1991-yil 20-avgust

11. O‘zbekiston Respublikasida Vitse-Prezident lavozimi qachon tugatildi?

- A. 1992-yil 8-dekabr
- B. 1991-yil 18-noyabr
- C. 1992-yil 4-yanvar
- D. 1991-yil 29-dekabr

12. 1991-yil 21-avgust kuni O‘zbekiston Prezidentining Farmoni bilan.....

- A. Respublika ichki ishlar vazirligi va Davlat xavfsizligi Qo‘mitasi qonuniy ravishda O‘zbekiston Respublikasi tasarrufiga olindi

- B. "Favqulodda Holat Davlat Komiteti"ning O'zbekiston Konstitutsiyasi hamda qonunlariga zid keladigan qarorlari va farmonlari noqonuniy deb e'lon qilindi
- C. O'zbekistonning davlat mustaqilligi to'g'risida qonun loyihasini tayyorlash hamda 31 avgust Oliy Kengash sessiyasini chaqirishga qaror qildi
- D. Respublika Kompartiyasining KPSS MK bilan aloqasini to'xtatish va uning Markaziy organlaridagi o'z vakillarini chaqirib olishga qaror qildi

13. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning qaysi asarida Markaziy Osiyo mintaqasida ekologik falokatning g'oyat xavfli zonalardan biri vujudga kelganligi ta'kidlab o'tilgan?

- A. "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q"
- B. "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li"
- C. "Iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida"
- D. "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari"

14. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning qaysi asarida jamiyat siyosiy rivojining, iqtisodiy taraqqiyotining, ma'naviy poklanishining asosiy yo'l-yo'riqlari yangicha mushohada va yondashuv bilan ko'rsatib berilgan?

- A. "O'zbekiston - bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li"
- B. "O'zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura"
- C. "Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz"
- D. "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li"

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C	C	A	A	B	B	D	D	A	A
11	12	13	14						
C	B	D	D						

2.4. GLOSSARIY

BOSHQARUV SHAKLI - bu huquqiy institut bo'lib, davlat hokimiyatini tashkil etish tartibi. Oliy va maxalliy davlat organlarini tuzish usulini hamda ularning bir-biri va aholi bilan o'zaro munosabatlari tartibini o'z ichiga oladi.

VAZIR (arab. yuk ko'taruvchi) – o'rta asrlarda O'rta va Yaqin Sharq davlatlarida, shu jumladan, O'rta Osiyo xonliklarida hukumat idorasi yoki kengashi (devon) boshlig'i. Yuqori mansabdor shaxs. V. hukumat a'zosi hamda ma'lum bir vazirlikni boshqaruvchi yuqori mansabdor shaxsdir.

VAZIRLAR MAHKAMASI – Isroil, Latviya, Yaponiya, Shri-Lanka, Qozog'iston, Turkmanistonda va qator boshqa mamlakatlarda hukumatning rasmiy nomi. O'zbekiston Respublikasida hukumat “Vazirlar Mahkamasi” deb nomlangan bo'lib, “O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to'g'risida”gi Qonunga binoan, u O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning, ijtimoiy va ma'naviy sohaning samarali faoliyatiga rahbarlikni, O'zbekiston Respublikasi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari ijrosini ta'minlovchi ijro etuvchi hokimiyat organidir.

VAZIRLIK – ko'pchilik davlatlarda davlatning markaziy idora organi, ijtimoiy-madaniy qurilish va ma'muriy-siyosiy faoliyatning ayrim tarmoqlarini boshqaradi. Yangi Vazirliklar tuzish, mavjudlarini tugatish, ularning rahbarlarini tayinlash O'zbekistonda Prezident vakolatiga kiradi va davlatning oliy vakillik organi – Oliy Majlis tomonidan tasdiqlanadi.

DAVLAT BOSHQARUVI –davlat organlarining tashkillashtiruvchi, ijro etuvchi va farmoyish beruvchi faoliyati bo'lib, qonun asosida amalga oshiriladi. Bu faoliyatni davlat boshqaruv organlari amalga oshirib, ijro etish jarayonida qonunlarning va unga asoslangan hujjatlarning bajarilishini ta'minlash uchun farmoyish berish huquqiga ega bo'ladi.

DAVLAT BOSHQARUVI USULLARI – davlat tomonidan boshqaruv sohasidagi vazifalar qanday hal qilinishi tushuniladi. Davlat o'z oldiga qo'yilgan maqsadlarga erishish yo'lida hamda vazifa va funktsiyalarni bajarish uchun turli xil usullardan foydalanadi. Ishontirish va majburlash keng tarqalgan ma'muriy usullardir.

DAVLAT BOSHLIG'I – (inglizcha “head of the state”) -oliy davlat lavozimi bo'lib, u ijro hokimiyati soxibi va tashqi munosabatlar sohasida davlatning oliy vakili hisoblanadigan shaxs. Monarxiyalarda —Buyuk Britaniya, Daniya, Shvetsiya, Ispaniya, Yaponiyada – d.b. monarx (korol, imperator, emir) bo'lib, uning hokimiyati qoidaga ko'ra, hukmron shajara vakilidan keyingisiga qonunga binoan meros tariqasida o'tkaziladi. Respublikalarda (Italiya, Frantsiya, GFR, AQSh, Lotin Amerikasi davlatlari va b.) d.b. prezident bo'lib, u yoki bevosita aholi tomonidan

saylanadi (Meksika, panama, Kolumbiya), yoki bilvosita (AQSh, Argentina), yoxud ko'p bosqichli saylovlar (Italiya, GFR, Hindiston) natijasida saylanadi. Ko'pchilik davlatlarda individual davlat rahbari mavjud, prezidentlik respublikalarida davlat rahbari ayni paytda hukumat rahbari ham hisoblanadi. (AQSh, Meksika, Argentina, Afrikaning ayrim davlatlarida).

DAVLAT QO'MITALARI – (O'zRda) umumdavlat vazifalarni bajaradigan sohalararo davlat boshqaruvi markaziy idoralari. D.q. tegishli tarmoq muassasalari faoliyatini muvofiqlashtiradi va nazorat qiladi. D.q. tegishli tarmoqdagi ahvol uchun mas'ul hisoblanadi. “O'zR Vazirlar Mahkamasi to'g'risida”gi Qonuni (1993 y. 6 may) va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari D.q. ning huquqiy holatini belgilab bergan.

DAVLAT NAZORATI – davlat organlari chiqaradigan qonunlar va boshqa huquqiy hujjatlarga rioya qilinishini ta'minlaydigan davlat hokimiyatini amalga oshirish shakllaridan biri. Davlat nazoratini turli organlar amalga oshiradi. Odatda nazorat vazifasi asosan parlamentlarda to'plangan, ammo keyingi o'n yillikda ko'pgina mamlakatlarda parlamentdan tashqari, biroq parlament nomidan ish yuritadigan nazorat instantsiyalari keng tarqaldi (masalan, *ombudsman*, *hisob palatasi*), *ma'muriy yustitsiya* organlarining soni va roli o'sdi.

KO'PPARTIYAVIYLIK – hozirgi demokratik davlatlarda siyosiy hayotni tashkil etishning asosiy konstitutsiyaviy printsiplaridan biri, siyosiy va mafkuraviy plyuralizmni ancha umumiyroq bo'lgan printsipting ifodasi hisoblanadi. K. P. printsipti yuridik jihatdan davlat fuqarolarning o'z dunyoqarashlariga muvofiq tarzda siyosiy partiyalarga birlashish huquqini, barcha siyosiy partiyalarning qonun oldida tengligini, ular faoliyati erkinligini tan olishi va kafolatlashini anglatadi.

QONUN – davlat hokimiyatining oliy vakillik organi tomonidan yoki bevosita xalqning xohish - irodasiga ko'ra (masalan, *referendum* o'tkazish yo'li bilan) qabul qilingan va qoida tariqasida, eng muxim ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi yuridik hujjat.

QONUN LOYIHASI – qonun chiqaruvchi organga qabul qilish uchun taklif qilinayotgan yoki referendumda ko'rishga kiritish uchun tayyorlangan qonunning matni.

QONUN CHIQRUVCHI HOKIMIYAT – bu Konstitutsiyada mustahkamlangan oliy davlat vakillik idorasining qonunlar qabul qilish, ularni o'zgartirish va bekor qilish bo'yicha alohida vakolatlari hisoblanadi. Qonun chiqaruvchi hokimiyatning asosiy vazifasi xalqning (jamiyatning) irodasini qonun shaklida ifoda etishdir.

QONUNIYLIK – bu jamiyatdagi barcha huquq sub'ektlari tomonidan qonun va qonun osti hujjatlariga to'la rioya qilinishidir.

QONUNNI E'LON QILISH – qonunni ma'lum nashrda bosib chiqarish yo'li bilan hammaga ma'lum qilish. Qonunni e'lon qilishning rasmiy va norasmiy turlari farqlanadi.

ini oshirishda katta ahamiyatga ega.

FUQAROLIK JAMIYATI – har bir inson manfaatini ustuvor biluvchi, huquqiy an'ana va qonunlarga hurmat muhiti shakllantirilgan, umuminsoniy qadriyatlar e'zozlanadigan, inson huquqlari va erkinliklari so'zsiz ta'minlanadigan, davlat hokimiyatining samarali jamoatchilik nazorati mexanizmlari vujudga keltirilgan, insoniy munosabatlar chuqur ma'naviy-madaniy qadriyatlarga tayanadigan erkin, demokratik huquqiy jamiyat.

HOKIMIYAT VAKILI – davlatning biror bir organining nomidan ish ko'rib, muayyan vazifalarni doimiy yoki vaqtincha amalga oshiruvchi va o'z vakolatlari doirasida ko'pchilik yoxud barcha fuqaro yoki mansabdor shaxslar uchun majburiy bo'lgan harakatlarni sodir etish yoki farmoyishlar berish huquqiga ega bo'lgan shaxs.

HOKIMIYATLAR BO'LINISHI – davlat nazariyasining asosiy printsiplaridan biri bo'lib, unga ko'ra yagona davlat hokimiyati mustaqil va bir-biriga bo'ysunmaydigan qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linadi (ular bilan bir qatorda ba'zan ta'sis etuvchi, saylovchi va nazorat hokimiyati ham ajratiladi).

HUKUMAT – davlatning oliy kollegial ijro etuvchi organi. Hukumat turli mamlakatlarda turlicha nomlanishi mumkin: Vazirlar kengashi (Frantsiya, Italiya, Polsha), Vazirlar Mahkamasi (Buyuk Britaniya, O'zbekiston), Davlat kengashi (XXR) va boshqalar. Hukumat **partiyasiz**, bir partiyali va koalitsion bo'lishi mumkin. Prezidentlik respublikalarida (shunday organ konstitutsiyada nazarda tutilganlarida) Hukumatni prezident tuzadi, bunda u tayinlagan Hukumat a'zolaridan har biri qator mamlakatlarda (Belarus, Qozog'iston, O'zbekiston, Qirg'izistonda) parlament tomonidan tasdiqlanishi kerak.

HUQUQIY DAVLAT – davlat konstitutsiyaviy-huquqiy maqomining tavsifi sifatida amal qiladi va davlatning quyidagi tamoyillarga so'zsiz bo'ysunishini nazarda tutadi: xalq suvereniteti, inson huquqlari va erkinliklarining davlat tomonidan buzilmasligi, davlatning konstitutsiyaviy tuzum bilan bog'liqligi, konstitutsiyaning boshqa barcha qonunlar va qonunosti hujjatlaridan ustunligi, hokimiyatlarning bo'linishi, huquqiy davlatning tashkiliy negizi bo'lgan hokimiyatning organlari va davlat xizmatchilarining javobgarligi instituti, milliy huquq normalaridan xalqaro huquq normalarining ustunligi.

EKOLOGIK NAZORAT –tabiiy muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlash qoida-talablarini barcha vazirlik, davlat qo'mitalari va idoralari, korxonalar, tashkilotlar, muassasa,

mansabdor va jismoniy shaxslar tomonidan bajarilishini tekshirish, tabiiy muhit holatini o'rganish va kuzatish, chora-tadbirlarni qo'llash bilan bog'lik siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy-ma'rifiy chora-tadbirlar yig'indisini o'z ichiga oladi.

XULOSA

O'zbekistonning eng yangi tarixini yoritishda va o'rganishda milliy g'oya, fuqarolik jamiyati, sotsiologiya kabi fanlarda olib borgan tadqiqot ishlarining ahamiyati juda kattadir. ijodkor ziyolilar o'zlarining to'laqonli ijod durdonalari, badiiy-publitsistik asarlari, shc'rlari va maqolalari bilan keng xalq ommasining qalblariga yetib bordilar, ularni razolat va g'aflat uyqu-sidan uyg'otdilar. Ana shu milliy uyg'onish jarayonida 1988-yil, 11-noyabrda O'zbekiston tabiati, ma'naviyati va moddiy boyliklarini muhofaza etish «Birlik» xalq harakati tashkiliy jihatdan uyushdi.

Davlat tili respublika ijtimoiy hayotiga chuqurroq kirib bordi. Ayni paytda boshqa milliy tillarni o'rganish va ulardan foydalanish uchun sharoitlar yaratildi. Til muammosiga jiddiy ilmiy-amaliy tarzda yondashuv ta'minlandi. Bu esa, qonun qabul qilish arafasida ayrim kishilarda pay do bo'lgan til muammolari atrofida, xususan, Davlat tili bilan bir qatorda rasmiy til ham e'lon qilinarmish, degan uydirmalar, soxtakorliklar va siyosiy o'yinlarni bartaraf etdi.

Respublikada yashaydigan boshqa xalqlarning tillarini o'rganish va qo'llash erkinligi ta'minlanishi bilan birga O'zbekistonda aholining mutlaq ko'pchiligi foydalanadigan bitta davlat tili bo'lishi kerak, degan nuqtayi nazarga amal qilindi.

Ming odam qamoqqa olinganligidan qat'i nazar o'zbek xalqi boshiga 80-yillarda ommaviy kulfat tushgan edi. Gdlyan va Ivanovlar guruhi O'zbekistonda bilgan va bilmagan barcha noma'qulchiliklarni qildilar. 70-80-yillarda O'zbekistonda Kompartiya va sovetlar hukumatining I.Usmonxo'jayev, Xudoyberdiyev, Aytmurotov, Salimov, R.Abdullayeva, Tursunov, Musaxonov, Yahyoyev, Norov, Sattorov, B.Rahimov. A.Karimov, X.Norbo'tayev singari rahbarlari qamoqxonalarda mislsiz qiynoq va azoblarga solindilar.

Insoniylik qiyofasini yo'qotgan Gdlyan boshliq vahshiylar guruhi mahbuslarni so'roq qilish davomida hatto fashistlar ham yetti uxlab uishiga kirmagan dahshatli, eng qaltis va ta'sirli usullarni ishga solganlar: «Hozir bolalaringni qamoqqa tiqamiz, retsedevistlar xotiningni zo'rlaydi, qizingni badnom qiladi, sen esa eshikdan tomosha qilib turasan» kabi. Yaxshisi mahbuslarning ba'zi bir deganlariga e'tibor qarataylik. Sobiq militsiya general-mayori (u Nijniy Tagil qamoqxonasida saqlangan) Xushvaqt Norbo'tayevning arzonmasidan: «Hech natija chiqmaganidan keyin meni 3-hibsonaga - o'ta xavfli jinoyatchi Sayfulin Shavkat,

muttaham G'afurov Oqil (laqabi «Doktor»), qartaboz Igorlar ichiga qo'shib qo'yishdi.

Ona tariximiz o'tmishining sovetlar saltanati davri, xususan 80-yillardagi qatag'onlik yillari dardli, alam va motamsaro voqealarga to'la xalqimizning millat sifatida qaddi bukilgan, xo'rlangan va oyoqosti qilingan davridir. Kelajakdan umidi bo'lgan inson va millat sifatida yashayman degan avlodlarimiz tariximizning yaqin o'tmishdagi achchiq saboqlaridan hayotiy xulosalar chiqarmoqlari ham qarz ham farzdir.

90-yillarda mamlakat boshiga tushgan ekologik qabohat uzoq davom etishi mumkin emas edi. Vujudga kelgan og'ir vaziyat va xlit ijtimoiy-adolatli ekologik siyosat yuritishni talab qilayotgan edi.

Birinchidan, ijtimoiy foydali mehnat bilan band bo'lmagan aholini ish bilan ta'minladi, ishsizlikning kuchayishini oldi olindi.

Ikkinchidan, aholining real daromadlari oshdi, shartnomalar asosida qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirayotgan mehnatkashlar mehnat daftarchalari olish va qariganda nafaqa olib ijtimoiy kafolatlanish huquqiga ega bo'ldilar.

Uchinchidan, aholini hayotiy muhim oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashdek keskin muammoga barham berildi.

To'rtinchidan, qishloq mehnatkashlarini uy-joy bilan ta'minlashdek sotsial muhim masala ham o'z yechimini topdi.

Beshinchidan, respublikada ijtimoiy-siyosiy vaziyat bir qadar barqarorlashdi va yaxshilandi.

O'zbekistonning yangi rahbari O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov «o'zbeklar ishi», «paxta ishi» bahonasi bilan tahqirlangan o'zbek millatining g'ururini tiklashni, yurt va elni haqiqiy mustaqillikka olib chiqishni o'zining asosiy vazifasi etib belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Respublika baynalmilal madaniyat markazi tashkil etilganining 25 yilligiga bag‘ishlangan uchrashuvdagi nutqi. // «Xalq so‘zi», 2017 yil, 25 yanvar.
2. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. “O‘zbekiston”, 2017. B. 309.
3. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. “O‘zbekiston”, 2017. B. 206.
4. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. “O‘zbekiston”, 2017. B. 249.
5. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T. “O‘zbekiston”, 2017. B. 277.
6. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz T. O‘zbekiston 2016. 7-Bet
7. Karimov I.A. Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo‘shma majlisidagi ma’ruza // -T.: Xalq so‘zi, 2010 yil 13 noyabr.
8. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q // Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz. 7-jild. T., O‘zbekiston, 1999. B. 128-132;
9. Karimov I.A. Ozod va obod, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz. 8-jild. T., 2000. B. 430, 448, 467, 476;
10. Karimov I.A. Milliy istiqlol g‘oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar // Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas’ulmiz. 9-jild. T., 2000. B. 201-205;
11. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. T., 2008.
12. “O‘zbekistonning Yangi tarixini tayyorlash va nashr etish to‘g‘risida”gi O‘zR Vazirlar Mahkamasining Qarori // Xalq so‘zi, 17 dekabr 1996 yil; “O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida”gi O‘zR Vazirlar Mahkamasining Qarori // Xalq so‘zi, 27 iyun 1998 yil.
13. Erkaev A. O‘zbekiston yo‘li. - Toshkent: Ma’naviyat, 2011.
14. G‘ulomov S., Ubaydullaeva R., Ahmedov E. O‘zbekiston. -Toshkent: Mehnat, 2001.
15. Mustakil O‘zbekiston tarixining dastlabki saxifalari. - Toshkent, 2000.
16. Mustaqil O‘zbekiston tarixi. Mas’ul muharrir A.Sabirov. - Toshkent: Akademiya, 2013.
17. Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug‘at // M.Abdullaev va boshqalar: to‘ldirilgan uchinchi nashr. - Toshkent: Sharq, 2006.

18. Noveyshaya istoriya Uzbekistana. Rukovoditel' proekta i redaktor: M.A.Raximov. - Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2018.
19. O`zbekiston tarixi. 2-3-kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.Sharq. 2011.
20. O`zbekiston Respublikasi: Mustaqil davlatning bunyod bo`lishi. T., O`zbekiston, 1992
21. O`zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. T., O`zbekiston, 2012
22. O`zbekiston tarixi. R.H.Murtazaevaning umumiy tahriri ostida. – Toshkent, 2005.
23. O`zbekiston xalqining dini, madaniyati va urf-odatlarini: tarix va hozirgi holat. - Toshkent: TIU, 2011.
24. O`zbekistonning yangi tarixi. Uchinchi kitob. Mustaqil O`zbekiston tarixi. T.: Sharq, 2000.
25. Usmonov Q. va boshqalar. O`zbekiston qaramlik va mustaqillik yillarida. T., O`qituvchi, 1996.

Gazeta va jurnal

1. «Fan va turmush», 1990 yil. 7-son. 24-bet.
2. «Fan vaturmush», 1991 yil, 2-son, 12-bet.
3. «Muloqot», 1992 yil, 3-4-son, 14-bet.
4. «O`zbekiston adabiyot va san`ati» gazetasi, 1990-yil 5-oktabr.
5. «O`zbekiston adabiyoti va san`ati», 1992-yil 14-fevral.
6. «O`zbekiston adabiyoti va san`ati», 1996 yil, 19 aprel.
7. «Sharq yulduzi», 1992 yil, 9-son, 56-bet.
8. «Sovet O`zbekistoni». 1987 yil, 16 fevral.
9. «Toshkent haqiqati», 1990 yil, 27 fevral.
10. «Xalq so`zi», 1991 yil, 15 avgust.
11. «Xalq so`zi», 1996 yil, 13 aprel.
12. «Yosh leninchi», 1990 yil, 1 dekabr.
13. «Yosh leninchi», 1991 yil, 15 noyabr.
14. «Yoshlik». 1989 yil, 9-son, 4-5-betlar.

TIBBIYOT NASHRIYOTI MATBAA UYI

Hajmi – 2,33 p.l. Tiraji – 20. Formati 60x84. 1/16. Buyurtma № 1299 – 2021.
Chop etildi «TIBBIYOT NASHRIYOTI MATBAA UYI» MCHJ
100109. Shifokorlar ko'chasi 21, tel: (998 71)214-90-64, e-mail: rio-tma@mail.ru
GUVOHNOMA №: 7716